

Uloga i kompetencije nastavnika u unapređenju financijske pismenosti učenika

Čorak, Mia

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:645644>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-15**



Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**ULOGA I KOMPETENCIJE NASTAVNIKA U
UNAPREĐENJU FINANCIJSKE PISMENOSTI UČENIKA**

Diplomski rad

Mia Čorak

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

**ULOGA I KOMPETENCIJE NASTAVNIKA U UNAPREĐENJU FINACIJSKE
PISMENOSTI UČENIKA**

Diplomski rad

Mia Čorak

Mentor: dr. sc. Ružica Jurčević

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Financijska pismenost	2
2.1. Pojemno određenje financijske pismenosti	2
2.2. Važnost razvijanja financijske pismenosti kod djece i mladih	4
3. Obrazovne politike i financijska pismenost.....	5
3.1. Inicijative za promicanje financijske pismenosti u svijetu	5
3.2. Obrazovne politike za financijsku pismenost u Republici Hrvatskoj	7
3.3. Kurikulum međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“	9
3.3.1. Domena „Ekonomska i financijska pismenost“	12
3.4. Uloga obrazovnih politika u razvijanju financijske pismenosti učenika	14
4. Metodologija istraživanja	16
4.1. Problem i cilj istraživanja	16
4.2. Uzorak istraživanja	17
4.3. Postupak prikupljanja podataka	18
4.4. Način provođenja istraživanja.....	20
4.5. Postupak analize podataka	20
4.6. Rezultati	22
4.6.1. Stavovi.....	22
4.6.2. Znanje.....	26
4.6.3. Uloga	29
4.6.4. Vještine.....	34
4.7. Rasprava.....	40
5. Zaključak	44
6. Literatura	47
7. Prilozi	49
7.1. Prilog 1	49
7.2. Prilog 2.....	51
7.3. Prilog 3.....	52

Uloga i kompetencije nastavnika u unapređenju financijske pismenosti učenika

Sažetak

Financijska pismenost postala je ključna vještina u suvremenom društvu, a obrazovni sustav ima važnu ulogu u njenom razvoju. Ovaj diplomski rad istražuje ulogu i kompetencije nastavnika u razvijanju financijske pismenosti učenika, s fokusom na domenu „Ekonomska i financijska pismenost“ unutar kurikuluma međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“. U teorijskom dijelu, definirane su različite dimenzije financijske pismenosti, naglašena je njena vitalna uloga u obrazovanju, a analizirane su i globalne inicijative te obrazovne strategije povezane s financijskom pismenošću. Kvalitativnom metodom dubinskih polustrukturiranih intervjua, istražuje se kako nastavnici pristupaju poučavanju financijske pismenosti u školama, koja je njihova uloga u tome, koja su njihova znanja i stavovi te koje strategije i metode primjenjuju za razvijanje navedene vještine kod učenika. Rezultati istraživanja naglašavaju važnost uloge nastavnika u osiguravanju razvijanja ključnih financijskih vještina kod učenika te naglašavaju prepoznavanje potrebe za kontinuiranim stručnim usavršavanjem nastavnika kako bi se osigurala kvalitetna nastava financijske pismenosti. Također, rad identificira izazove s kojima se nastavnici suočavaju te nudi preporuke za bolje osmišljavanje budućih programa financijske pismenosti u osnovnim školama. Kroz ovaj rad, nastoji se doprinijeti boljem razumijevanju važnosti financijske pismenosti kod učenika i važnosti uloge nastavnika u njenom razvijanju.

Ključne riječi: financijska pismenost učenika, uloga nastavnika, kompetencije nastavnika, osnovnoškolsko obrazovanje

The Role and Competences of Teachers in Enhancing Students' Financial Literacy

Abstract

Financial literacy has become a crucial skill in modern society, with the educational system playing a vital role in its development. This graduate thesis explores the role and competencies of educators in fostering financial literacy among students, focusing on the domain of „Economic and Financial Literacy“ within the curriculum of the interdisciplinary subject „Entrepreneurship for primary and secondary schools“. In the theoretical section, various dimensions of financial literacy are defined, underscoring its pivotal role in education. Additionally, global initiatives and educational strategies pertaining to financial literacy are analyzed. Using a qualitative method of in-depth semi-structured interviews, the study investigates how educators approach the teaching of financial literacy in schools, delving into their roles, knowledge, attitudes, and the strategies and methods they employ to cultivate this skill in students. Research findings emphasize the significance of educators in ensuring the development of key financial skills in students and underscore the recognition of the need for educators' continuous professional development to ensure high-quality financial literacy education. Furthermore, the study identifies challenges educators face and offers recommendations for enhancing future financial literacy programs in elementary schools. Through this work, an effort is made to contribute to a better understanding of the importance of financial literacy for students and the pivotal role educators play in its cultivation.

Keywords: students' financial literacy, teacher role, teacher competences, primary education.

1. Uvod

U današnjem svijetu koji se sve brže mijenja, financijska pismenost postaje sve važnija vještina koju svatko treba posjedovati. Financijska pismenost podrazumijeva znanje i vještine potrebne za donošenje važnih financijskih odluka (OECD/INFE, 2018). Sve veća kompleksnost financijskih proizvoda, promjene u ekonomskom okruženju te brzi razvoj tehnologije zahtijevaju od pojedinaca da posjeduju odgovarajuću razinu znanja i vještina kako bi donijeli informirane odluke o štednji, ulaganju, kreditiranju i upravljanju financijama općenito. Stjecanje financijske pismenosti u mladoj dobi ključno je za uspješno upravljanje financijama, donošenje informiranih financijskih odluka i postizanje financijske sigurnosti u budućnosti. U tom kontekstu, obrazovni sustav ima ključnu ulogu u razvijanju financijske pismenosti kod djece i mladih, a nastavnici imaju značajan utjecaj na pripremu učenika za suočavanje s financijskim izazovima u sadašnjosti, ali i u budućnosti. Nastavnici imaju mogućnost pružiti učenicima osnovne financijske koncepte, vještine i vrijednosti koje će im omogućiti da razumiju financijske procese, analiziraju rizike i koriste prilike za osobni i profesionalni razvoj.

U teorijskom dijelu rada obuhvaćene su različite dimenzije financijske pismenosti, uz detaljan prikaz njenih mnogobrojnih definicija. Također, naglašena je vitalna uloga financijske pismenosti u obrazovnom kontekstu, naročito u kontekstu obrazovanja djece i mladih. Budući da se empirijski aspekt ovog istraživanja temelji na primjeni kurikulumu usmjerenog na financijsku pismenost u školskom okruženju, posebno je istražena veza između obrazovnih politika i financijske pismenosti. U tom smislu, analizirane su globalne inicijative usmjerene na promicanje financijske pismenosti, a isto tako su prikazane specifične obrazovne strategije koje se primjenjuju u Hrvatskoj. Posebna pažnja je usmjerena na kurikulum za međupredmetnu temu „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ koja predstavlja središnji okvir za razvoj financijske pismenosti. Ovaj kurikulum detaljno je istražen, posebice u kontekstu njegove domene „Ekonomska i financijska pismenost“. Dio posvećen ulozi obrazovnih politika u razvijanju financijske pismenosti učenika uvod je u empirijski aspekt istraživanja, gdje je posebno istaknuta uloga i potrebne kompetencije nastavnika za učinkovito vođenje takve nastave. S obzirom

na ograničeni opseg literature u ovom području, empirijskim istraživanjem teži se pružiti dublje uvide i razmišljanja koji bi obogatili ovo polje.

U empirijskom dijelu rada, kao nastavak na teorijski dio, nastoje se pružiti novi uvidi u području uloge i kompetencija nastavnika za provođenje financijske pismenosti u nastavi. S obzirom na uvođenje kurikuluma za međupredmetnu temu Poduzetništvo u osnovne škole, istraživanje naglašava nedostatak dublje analize mogućnosti i kompetencija nastavnika u provođenju navedene teme. Primarna svrha istraživanja leži u dobivanju stajališta samih nastavnika o vlastitoj ulozi, posebno u odnosu na važnost predavanja financijske pismenosti, te njihovim percepcijama o vlastitim kompetencijama u provođenju iste. Kroz metodologiju intervjua, nastoji se uspostaviti dijalog s nastavnicima s ciljem oblikovanja njihove perspektive o predavanju financijske pismenosti.

2. Financijska pismenost

U današnjem sve kompleksnijem i globaliziranom društvu, financijska pismenost postala je ključna vještina koja omogućuje pojedincima donošenje informiranih i odgovornih financijskih odluka. Sposobnost razumijevanja financijskih koncepata, upravljanja vlastitim financijama te pravilnog planiranja i ulaganja postaje presudno za uspješno snalaženje u financijskom okruženju koje se neprestano razvija.

Važno je napomenuti da financijska pismenost nije samo vezana uz osobne financije, već ima širi kontekst koji obuhvaća i razumijevanje financijskog sustava, ekonomskih principa i globalnih financijskih tržišta. Ona također uključuje sposobnost prepoznavanja i suočavanja s financijskim rizicima te razvijanje dugoročnih financijskih ciljeva.

2.1. Pojmovno određenje financijske pismenosti

Postoje brojne definicije financijske pismenosti, a prema najčešće korištenoj definiciji to je kombinacija svijesti, znanja, vještina, stavova i ponašanja potrebnih za donošenje dobrih financijskih odluka i konačno postizanje financijske dobrobiti pojedinca

(OECD/INFE, 2018). Prema nešto starijoj publikaciji OECD-a (2005) financijsko obrazovanje je proces kojim financijski potrošači poboljšavaju svoje razumijevanje financijskih proizvoda i koncepata te putem informacija, uputa i/ili objektivnih savjeta razvijaju vještine i samopouzdanje kako bi postali svjesniji financijskih rizika i prilika, kako bi donosili informirane izbore, kako bi znali gdje se obratiti za pomoć i kako bi poduzeli druge učinkovite radnje za poboljšanje svoje financijske dobrobiti.

Mason i Wilson (2000) među prvima su pružili definiciju, istaknuvši financijsku pismenost kao sposobnost pojedinca da apsorbira, interpretira i procijeni relevantne informacije s ciljem donošenja informiranih odluka o potencijalnim financijskim posljedicama. Financijsku pismenost možemo definirati i kao sintezu stečenog financijskog znanja i usvojenih financijskih vještina, nužnih za učinkovito upravljanje financijskim resursima s ciljem ostvarivanja dugoročne financijske stabilnosti (Barbić i Lučić, 2018).

Kao što se obrazovanje može podijeliti na formalno, neformalno i informalno, financijsko obrazovanje može biti klasificirano u tri osnovne kategorije: formalno, neformalno i informalno financijsko obrazovanje, odnosno samoobrazovanje.

Prema Barbić i sur. (2018), formalno financijsko obrazovanje obuhvaća stjecanje znanja i vještina kroz strukturiran sustav općeg, strukovnog i visokoškolskog financijskog obrazovanja, čak i do poslijediplomskih razina u području ekonomije i financija. Ovo obrazovanje organizirano je putem nastave, seminara i drugih institucionaliziranih oblika učenja i informiranja o financijskim temama.

S druge strane, neformalno financijsko obrazovanje ne mora biti nužno povezano s formalnim obrazovnim sustavom. Ono obuhvaća organizirane društvene aktivnosti koje zadovoljavaju dodatne metode učenja i alternativne oblike edukacije (Barbić i sur., 2018).

Treća kategorija, informalno financijsko obrazovanje ili samoobrazovanje, podrazumijeva stjecanje znanja i vještina putem vlastitog angažmana izvan formalnih obrazovnih institucija. Pojedinaac samostalno organizira načine dobivanja potrebnih informacija u području financija, kao i znanja koja su mu potrebna (Barbić i sur., 2018.)

2.2. Važnost razvijanja financijske pismenosti kod djece i mladih

Svakoga dana pojedinci se suočavaju s izazovima u organiziranju vlastitih financija. U jednu ruku, financijski proizvodi postaju sve zamršeniji te zahtijevaju višu razinu financijskog znanja i vještina. U drugu ruku, mnoge ekonomije suočene su s izazovima dugoročne održivosti svojih zdravstvenih i mirovinskih sustava zbog čega odgovornost za navedeno prebacuju s institucija na pojedince. Sveopća situacija na tržištu zahtijeva višu razinu financijske pismenosti svih građana, počevši od sve mlađe dobi (Barbić i sur., 2020).

Djeca odrastaju u sve kompleksnijem svijetu, gdje će s vremenom preuzeti odgovornost za upravljanje vlastitim financijama. Brzo će morati naučiti kako planirati svoj budžet i donositi informirane i razborite financijske odluke. Nadalje, očekivat će se od njih da se suoče s financijskim rizicima, razviju naviku štednje za nepredviđene situacije, izbjegavaju zaduživanje te planiraju štednju za svoju mirovinu (OECD, 2012b, prema Barbić i sur., 2020).

Štedopis, Institut za financijsko obrazovanje mladih (u daljnjem tekstu Štedopis) je udruga koja nudi besplatno obrazovanje djece i mladih u Republici Hrvatskoj. Prema Štedopisu (2022) postoji sedam razloga zašto bi sva djeca morala biti financijski pismena:

1. Život u financijskoj neovisnosti: kada djeca već od najranijih dana usvoje zdrave financijske vještine i navike, kao odrasli donose mudre financijske odluke.
2. Svaka vještina je lakša za naučiti u djetinjstvu: bilo da se radi o vožnji bicikla ili upravljanju novcem, sve životne vještine manje su zahtjevne kada se nauče u djetinjstvu.
3. Razlikovanje potreba od želja od najmlađih dana: sposobnost razlikovanja potreba od želja omogućava djeci da budu svjesnija svojih izbora od najranijeg djetinjstva, čime smanjuju nepotrebne troškove kao odrasli.
4. Nikada nije prerano učiti o štednji i ulaganju: iako štednja i ulaganje mogu djelovati apstraktno ili komplicirano, djeca ih iznenađujuće lako razumiju već od malih nogu.

5. Moć kamate na kamatu: djecu treba naučiti da novac eksponencijalno raste zahvaljujući snazi kamate na kamatu kako bi tu moć iskoristili u svoju korist što ranije.
6. Svijest o troškovima prilika: djeca trebaju shvatiti da svaka financijska odluka ima svoj trošak prilika, jer je novac ograničen resurs. To im pomaže da donose pametne financijske odluke.
7. Štednja za mirovinu od prve plaće: djeca s financijskom inteligencijom razumiju da što ranije počnu štedjeti za mirovinu, to će njihova štednja brže rasti i maksimizirati njihove povrate.

Uz sve navedeno, djeca sve ranije postaju sudionici tržišta, i to često prije nego razviju potrebne kognitivne sposobnosti. Marketinški stručnjaci postaju sve vještiji u usmjeravanju svojih poruka prema djeci kao potrošačima, koristeći ne samo utjecaj na roditelje, već i na samu djecu (Buckingham, 2007, prema Barbić i sur., 2020).

3. Obrazovne politike i financijska pismenost

3.1. Inicijative za promicanje financijske pismenosti u svijetu

Povećanje financijske pismenosti postalo je ključni cilj politike vlada i financijskih institucija diljem svijeta. Postoje brojne organizacije koje se bave promicanjem financijske pismenosti. Neke od najpoznatijih u svijetu su NEFE (National Endowment for Financial Education), CFB (Consumer Financial Protection Bureau), Jump\$tart Coalition, FLEC (Financial Literacy and Education Commission), NFEC (National Financial Educators Council), JA (Junior Achievement), CEE (Council for Economic Education) i FINRA (Financial Industry Regulatory Authority). Uz navedene institucije, u Europi najpoznatije institucije i organizacije za poticanje financijskog obrazovanja i mjerenje financijske pismenosti su Europska unija, Svjetska banka i Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj, odnosno OECD koji je razvio Međunarodnu mrežu za financijsko obrazovanje, odnosno INFE.

Preteča OECD-a bila je Organizacija za europsku gospodarsku suradnju, odnosno OEEC, koja je osnovana za upravljanje američkom i kanadskom pomoći prema Marshalllovom

planu za obnovu Europe nakon Drugog svjetskog rata (OECD, 2023a). Vlade OECD-a službeno su prepoznale važnost financijske pismenosti 2002. godine pokretanjem jedinstvenog i sveobuhvatnog projekta. Godine 2008. projekt je dodatno poboljšan stvaranjem Međunarodne mreže za financijsko obrazovanje, odnosno OECD/INFE. OECD/INFE također nastavlja razvijati i promovirati rezultate prethodnih radnih grupa, usredotočujući se na utjecaj starenja stanovništva i potrebe starijih potrošača; financijsko obrazovanje na radnom mjestu; temeljne kompetencije za financijsku pismenost; financijsko obrazovanje za mikro, mala i srednja poduzeća; financijsko obrazovanje za financijsku uključenost; nacionalne strategije za financijsko obrazovanje; financijsko obrazovanje za mlade i u školi i za žene; financijska edukacija za dugoročnu štednju i ulaganja; i mjerenje financijske pismenosti (OECD, 2023b).

Danas, OECD i njegova Međunarodna mreža za financijsko obrazovanje podupiru kreatore politike i javna tijela u osmišljavanju i provedbi nacionalnih strategija za financijsko obrazovanje i individualne programe financijskog obrazovanja, također, predlažu inovativne metode za poboljšanje financijske pismenosti među stanovništvom zemalja partnera (OECD, n. d.). Financijsko obrazovanje, financijska zaštita potrošača i financijska uključenost prepoznati su na najvišoj političkoj razini kao tri ključna sastojka za financijsko osnaživanje pojedinaca i ukupnu stabilnost financijskog sustava, kao što je istaknuto kroz tri skupa načela na visokoj razini koje podržavaju čelnici G20: Inovativna financijska uključenost iz 2010. godine, Financijska zaštita potrošača iz 2011. i Nacionalne strategije za financijsko obrazovanje iz 2012. godine. Kao što je naznačeno u „Načelima visoke razine o nacionalnim strategijama“, koje je razvila OECD/INFE, procjena kompetencija financijske pismenosti stanovništva ključna je komponenta uspješne nacionalne strategije. Mogućnost prikupljanja podataka korištenjem međunarodno relevantnog instrumenta kroz koordiniranu vježbu dodatno povećava vrijednost takve procjene omogućujući gospodarstvima da se usporede, identificiraju zajedničke obrasce i rade zajedno na pronalaženju rješenja za poboljšanje financijske pismenosti i dobrobiti unutar svoje odgovarajuće populacije (OECD, 2020a).

Također, prema nedavno provedenom Međunarodnom istraživanju financijske pismenosti odraslih (OECD, 2020a) financijska pismenost niska je u gospodarstvima svih zemalja iz istraživanja. Sudjelovalo je 26 zemalja, a ukupna ocjena financijske

pismenosti, izračunata korištenjem OECD/INFE metodologije bodovanja i definirana u OECD/INFE Priručniku za mjerenje financijske pismenosti i financijske inkluzije (2018.) mjeri skup osnovnih financijskih vještina, ponašanja i stavova. Maksimalna ocjena bila je 21 i sugerirala je osnovno poznavanje i korištenje financija. Pojedinci u cijelom uzorku u prosjeku su postigli samo 12,7 ili nešto manje od 61% maksimalne ocjene financijske pismenosti, koja predstavlja osnovni skup koncepata znanja i financijski opreznih ponašanja i stavova. Prosjek zemalja članica OECD-a koje sudjeluju samo je neznatno viši i iznosi 13,0, odnosno 62% maksimuma. Najveću ocjenu koju je bilo koja zemlja ili gospodarstvo postigla imala je Hong Kong, Kina, 14,8 ili 71% od maksimuma, a minimalnu ocjenu 11,1 ili 53% od maksimuma dobila je Italija. Većina zemalja ima ocjenu između 12 i 14. Ovi rezultati sugeriraju da postoji mnogo prostora za poboljšanje u svim elementima financijske pismenosti.

3.2. Obrazovne politike za financijsku pismenost u Republici Hrvatskoj

U Hrvatskoj, iz povijesnih razloga i u usporedbi s mnogim zemljama koje imaju razvijenija financijska tržišta, nema dugotrajne tradicije učenja relevantnih financijskih pojmova putem formalnog obrazovnog sustava. Stoga je tijekom razdoblja osamostaljenja Hrvatske, velik broj građana svoje prve spoznaje o konceptima poput dionica ili funkcioniranja uređenih tržišta vrijednosnih papira stekao putem medijskih izvora ili putem kanala informacija koji nisu uvijek bili pouzdani (HANFA, 2020)

Današnje stanje znatno se razlikuje. Utjecaj razvoja financijskog tržišta, širenje raspona dostupnih financijskih proizvoda i usluga, reforme mirovinskog sustava, inkorporacija gospodarskih tema u obrazovni sustav te napredak tehnologije koji olakšava pristup i korištenje usluga, kao i usklađivanje hrvatskog zakonodavstva s europskim pravnim standardima rezultirali su time da je pitanje financijske pismenosti i edukacije prepoznato kao ključno i aktivno se adresira na najvišem državnom nivou. Osim inicijativa koje provode državne institucije, u ovom području postoje i različite inicijative iz privatnog sektora, interesnih skupina, udruga te raznih organizacija (HANFA, 2020).

U Hrvatskoj je trenutno na snazi Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2021. do 2026. godine (Narodne novine, 2021a) , dok je prvi

Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača donesen 2015. godine za razdoblje od 2015. do 2020. godine (Narodne novine, 2015). „Riječ je o aktu strateškog planiranja koji je postavio temelje za unaprjeđenje financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj“ (Narodne novine, 2021a, 1).

Prvim Nacionalnim strateškim okvirom određeni su pojmovi poput financijske pismenosti, obrazovanja i sposobnosti, financijskih proizvoda i usluga te formalno, neformalno i informalno učenje. Uz to, navedeni su i potencijalni problemi koji mogu biti posljedica nedovoljne razine financijske pismenosti. Određen je način provođenja financijskog obrazovanja te ključni dionici, kao i ciljne skupine (Narodne novine, 2021a). Prema Nacionalnom strateškom okviru za razdoblje od 2015. do 2020. godine „Financijska pismenost i financijsko obrazovanje pojedinaca relativno su novi pojmovi pod kojima se podrazumijeva sustavno i koordinirano povećanje znanja i svijesti pojedinaca o dostupnim financijskim proizvodima i uslugama, vođenju i planiranju osobnih ili obiteljskih financija, važnosti štednje te drugim sličnim financijskim pojmovima. Financijsko obrazovanje pojedinaca postaje s vremenom sve važnije zbog sve složenijih financijskih proizvoda i usluga u rastućim i sve dinamičnijim financijskim tržištima“ (Narodne novine, 2015, 1).

Ministarstvo financija preuzelo je koordinacijsku ulogu u području financijske pismenosti od 2015. godine, što je označilo početak primjene dva navedena strateška okvira za napredak u području financijske pismenosti. Ovi okviri postavili su osnovu za sistematično i kontinuirano poboljšanje financijske pismenosti građana Republike Hrvatske. Cilj im je poboljšati upravljanje financijama kod pojedinaca i njihovih obitelji, kao i doprinijeti boljem razumijevanju financijskih aspekata unutar šire društvene zajednice (Ministarstvo financija Republike Hrvatske, dalje u tekstu MFIN, 2023).

Rezultati trećeg istraživanja financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj, koje su predstavile Hrvatska narodna banka (HNB) i Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA), pružaju uvid u financijsko ponašanje, stavove te razinu znanja o financijama među građanima Republike Hrvatske. Cilj ovog istraživanja bio je prikupiti relevantne informacije kako bi se bolje razumjeli obrasci financijskog ponašanja te stavovi građana prema financijskim aspektima. Metodologija istraživanja temeljena je na standardima OECD-a. Unatoč službenom početku pregovora Republike Hrvatske za

punopravno članstvo u OECD-u 2022. godine, Hrvatska narodna banka (HNB) i Ministarstvo financija već su duže vremena uspješno surađivali s ovom organizacijom na polju financijske pismenosti. Korištenje unificirane metodologije preporučene od strane OECD-a donosi značajne prednosti, omogućujući usporedbu rezultata s prethodnim istraživanjima unutar iste zemlje, kao i usporedbe s drugim državama (MFIN, 2023).

Prosječna ocjena financijske pismenosti građana Republike Hrvatske iznosi 12 bodova od ukupno 20, što predstavlja 60% uspješnosti. Ovaj rezultat blago premašuje prethodno istraživanje (59%). Ukupna ocjena uključuje procjenu financijskog znanja, stavova i ponašanja, ključnih za donošenje kvalitetnih financijskih odluka i postizanje osobnog financijskog prosperiteta. Usporedba s prethodna dva istraživanja, provedenih 2016. i 2020., pokazuje kontinuirani rast financijskog znanja građana sa 60% (2016.) i 65% (2020.) na 70% u 2023. Bolji rezultati također su postignuti u komponenti financijskih stavova ili odnosa prema novcu. S druge strane, prosječna ocjena financijskog ponašanja građana smanjila se s 56% na 53% (MFIN, 2023).

Ovogodišnje istraživanje prvi je put uključilo mjeru digitalne financijske pismenosti koja obuhvaća pitanja o poznavanju digitalnih tehnologija, ponašanju i stavovima prema digitalnom okruženju. Prosjek digitalne financijske pismenosti građana Republike Hrvatske iznosi 4,87 bodova od mogućih 10, pri čemu se najviša ocjena ostvaruje u komponenti digitalnog ponašanja. Najnovije istraživanje ukupne financijske pismenosti ukazuje na postignuti napredak u razini znanja, no očigledno je da još uvijek postoji značajan potencijal za daljnje poboljšanje. Trenutni guverner Hrvatske narodne banke naglasio je važnost pažnje koju društvo treba posvetiti povećanju razine digitalne financijske pismenosti među građanima. Posebno je naglasio da je sve prisutnija potreba za razumijevanjem financijskih usluga u digitalnom okruženju (MFIN, 2023).

3.3. Kurikulum međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“

Ministarstvo znanosti i obrazovanja donijelo je Odluku o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Poduzetništvo za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj 14. siječnja 2019. godine (Narodne novine, 2019).

O tome je bilo govora i ranije, naime, u ožujku 2018. obilježen je Svjetski i Europski tjedan novca u Ministarstvu znanosti i obrazovanja na kojem su sudionici istaknuli značaj financijske pismenosti, posebno za osobe mlađe od 19 godina, koje se zbog svojih financijskih znanja i vještina ubrajaju u ranjivije skupine. Također, navedeno je kako nižu financijsku pismenost od prosjeka države imaju skupine mladih mlađih od 19 godina, osobe starije od 70 godina, stanovnici ruralnih područja te slabije obrazovani građani. Najavljeno je i kako se od jeseni 2018. u eksperimentalne škole uvodi kurikulum međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ čija je domena „Ekonomska i financijska pismenost“, a godinu nakon uvodi se u sve škole. Prema mišljenju tadašnje ministrice, obrazovni sustav ima zadaću osposobiti ljude za financijsku pismenost koja obuhvaća znanje, vještine i stavove na temelju kojih pojedinci donose informirane odluke o potrošnji. Istaknuto je i da su iz Europskog socijalnog fonda osigurana sredstva za financiranje 21 projekta usmjerenih na različite oblike pismenosti, uključujući i financijsku pismenost (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, dalje u tekstu MZO, 2018).

Kompetencija za poduzetništvo ključan je aspekt Europskoga referentnog okvira za cjeloživotno učenje, neophodan svakom građaninu za samozapošljavanje i osobni razvoj u društvu znanja. Definicija i principi ove ključne kompetencije, kako ih je definirao Europski parlament i Europsko vijeće u svojim preporukama za poticanje poduzetništva, naglašavaju da poduzetništvo označava sposobnost pojedinca da pretvori ideje u praktične akcije. Ova kompetencija uključuje kreativnost, inovativnost, vještinu umjerenog preuzimanja rizika te sposobnost planiranja, organiziranja i vođenja projekata kako bi se postigli specifični ciljevi (MZO, 2019).

Vrijednost poduzetnosti i međupredmetna tema poduzetništva dopunjuju sve ostale predmete i međupredmetne teme te su integrirani u sve faze obrazovnog procesa, obuhvaćajući različite nastavne predmete i izvannastavne aktivnosti. Ova međupredmetna tema promovira otvorenu komunikaciju između nastavnika i učenika, suradničko učenje te različite metode rada, sve temeljeno na uzajamnom poštovanju i podržavanju. Kroz nju se potiče aktivno i odgovorno sudjelovanje u društvu te se otvaraju raznolike životne mogućnosti i perspektive kroz učenje za poduzetništvo (MZO, 2019).

Naglašava se i kako je osnovna svrha učenja i poučavanja navedene međupredmetne teme razvijanje poduzetničke kompetencije putem usvajanja ključnih poduzetničkih znanja, vještina i stavova neophodnih za pripremu i aktivno sudjelovanje u svijetu rada. Tema obuhvaća dublje razumijevanje osnovnih ekonomskih procesa, od ideje i planiranja do realizacije i stvaranja nove vrijednosti, uz istovremeno naglašavanje važnosti odgovornog djelovanja u svim aspektima radnog života, bez obzira na odabir karijere ili usmjerenost prema pokretanju vlastitog poslovanja (MZO, 2019).

Na samom početku kurikulumu navode se odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja navedene teme koji su komplementarni sa sadržajima ostalih međupredmetnih tema. Ciljevi obuhvaćaju razvijanje organizacijskih i upravljačkih sposobnosti učenika, otvorenost za nove ideje i mogućnosti, upoznavanje s izradom projektnih prijedloga i upravljanja projektima, razumijevanje ekonomskog okruženja i time razvijanje ekonomske i financijske pismenosti, razvijanje upornosti, pozitivnog odnosa prema radu i radnih navika te razlikovanje i istraživanje pojedinih zanimanja (MZO, 2019).

Međupredmetna tema „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ podijeljena je u tri domene: promišljaj poduzetnički, djeluj poduzetnički te ekonomska i financijska pismenost (MZO, 2019).

Poduzetničko promišljanje povezano je s kreiranjem uvjeta za razvijanje karakterističnih osobina učenika kao što su samosvjesnost, potreba za ostvarenjem, vjera u sebe, usmjerenost, tolerancija prema riziku i neizvjesnosti, proaktivnost i slično, kao i s poticanjem istraživanja, kreativnosti te sustavnog pristupa rješavanju problema. Ovo je temeljeno na razumijevanju koncepta odgovornog poduzetništva u zajednici i okolišu, te uzimajući u obzir interakciju sa zajednicom i okolišem. Poduzetno mlada osoba da bi bila svjesna konteksta svog života i djelovanja treba razumjeti osnovne ekonomske koncepte koji oblikuju svakodnevicu, kao i poduzetničko okruženje u kojem se razvijaju ideje. Ključne komponente ovog područja uključuju očekivanja vezana uz: *Identifikaciju, definiranje i rješavanje problema uz primjenu inovativnih i kreativnih pristupa, Snalaženje u rizičnim i neizvjesnim situacijama i Preuzimanje odgovornosti prema zajednici i okolišu te promišljanje na etičan i strukturiran način* (MZO, 2019).

Poduzetničko djelovanje uključuje stvaranje projektnih prijedloga što zahtijeva razumijevanje osnovnih ekonomskih i financijskih koncepata. To podrazumijeva upravljanje projektima, razumijevanje lanca vrijednosti te jasno definiranje problema, stvaranje kreativnih, inovativnih i konkurentnih prijedloga te na kraju, dovršavanje projektnog prijedloga. Ključni su dijelovi ove domene stvaranje tima i timski rad, iskustveno učenje i praktično iskustvo. Očekivanja koja su dio ove domene uključuju: *Razvoj poduzetničke ideje od koncepta do realizacije, Postavljanje ciljeva i artikulaciju vlastite vizije, Razvoj sposobnosti planiranja i upravljanja planiranim aktivnostima te Planiranje i upravljanje karijerom* (MZO, 2019).

Daljnji prikaz treće domene, Ekonomske i financijske pismenosti, biti će obuhvaćen u nadolazećem poglavlju, budući da ta tema ima izuzetan značaj u kontekstu ovog istraživanja.

3.3.1. Domena „Ekonomska i financijska pismenost“

Domena ekonomske i financijske pismenosti uvodi učenike u svijet rada i financija te pruža temeljno razumijevanje procesa stjecanja i raspodjele rezultata. Ova domena omogućuje učenicima osnovno razumijevanje ekonomske dinamike i poduzetničkog djelovanja, istražujući proces stvaranja nove vrijednosti i zakonitosti tržišta. Učenici se upoznaju s radom različitih poduzeća te državnih, gospodarskih i financijskih institucija, učeći odgovoran odnos prema radu i financijama te stvaranju preduvjeta za osobni i profesionalni razvoj (MZO, 2019).

Ekonomska pismenost podrazumijeva sposobnost identificiranja i vrednovanja ekonomskih koncepata u kontekstu osobnih financija, ekonomskih sustava te političkih okvira. Financijska pismenost obuhvaća razumijevanje financijskih prilika i potencijalnih rizika, te sposobnost prikupljanja relevantnih informacija i donošenja informiranih odluka o odabiru financijskih proizvoda i usluga prema vlastitim individualnim potrebama (MZO, 2019).

Očekivanja u okviru ove domene obuhvaćaju osnovno razumijevanje ekonomije i njezine važnosti u svakodnevnom životu, razumijevanje financijskih proizvoda, usluga i ključnih koncepata te odgovorno upravljanje financijama (MZO, 2019).

Odgojno-obrazovna očekivanja za svaku domenu, pa tako i Ekonomsku i financijsku pismenost, podijeljena su po ciklusima koja označavaju određenu grupu razreda u kojima bi se ona trebala ostvarivati. U svakom su ciklusu očekivanja detaljnije raščlanjena na znanje, vještine i stavove te sadrže preporuke za ostvarivanje očekivanja. Također, u svakom ciklusu može se nalaziti nekoliko odgojno-obrazovnih očekivanja (MZO, 2019).

Prvi ciklus ekonomske i financijske pismenosti sadrži odgojno-obrazovna očekivanja za 1. i 2. razred osnovne škole. Očekivanje unutar tog ciklusa je *Prepoznavanje važnosti ljudskog rada i stvaranje dobara za osiguranje sredstava za život pojedinca i dobrobit zajednice*, dok je drugo očekivanje *Prepoznavanje osnovnih pojmova tržišta*, a treće je *Upoznavanje funkcije novca*. To se ostvaruje primjerice, ako je očekivanje upoznavanje funkcije novca, pod Znanjem se spominje da učenik uočava da je novac povezan s radom, proizvodnjom dobara i pružanjem usluga, pod Vještinama se navodi računanje s novčanim jedinicama, a pod Stavovima da prihvaća potrebu racionalne potrošnje. U Preporukama za ostvarivanje očekivanja spominju se predmeti matematika, priroda i društvo te sat razrednog odjela unutar kojih se mogu pronaći teme Hrvatski novac, Dan štednje i sl. te se navodi kako se može ostvariti kao dio integriranih radionica i projekata (MZO, 2019).

Iako se navode preporuke za ostvarivanje očekivanja, nigdje se detaljno ne povezuju navedena očekivanja s konkretnim uputama i primjerima koje bi nastavnici mogli koristiti u svojoj nastavi te se ne navode spomenute radionice i projekti. Vrlo je sličan slučaj sa svim ostalim ciklusima.

Drugi ciklus odnosi se na 3., 4. i 5. razred osnovne škole. Uključuje očekivanja: *Istraživanje procesa proizvodnje dobara, pružanja usluga i gospodarske djelatnosti u zajednici*, *Prepoznavanje osnovnih tržišnih procesa razmjene* te *Prepoznavanje uloge novca u osobnom i obiteljskom životu*. U ovom ciklusu nešto detaljnije od drugih opisuju se Preporuke za ostvarivanje prvog navedenog očekivanja. Spominju se radionice, sajmovi, projekti i tematski dani kada učenici proizvode i prezentiraju različite uporabne,

kulturne ili kreativne proizvode. Također, spominje se izborna mogućnost škole da organizira prodaju ili razmjenu navedenih proizvoda te izvanučionična posjeta tvornicama, poduzećima, kazalištima i sl. gdje učenici mogu uočiti razvoj inovacija, procese stvaranja dobara, plasmana proizvoda i ostvarivanje zarade. Uz navedeno, spominje se i istraživački model nastave u kojem učenici mogu istražiti materijale, cijene, medijske oglase u svojoj okolini, i slično (MZO, 2019).

Treći ciklus opisuje očekivanja za 6., 7. i 8. razred osnovne škole te se već ispod samog naziva ciklusa navodi kako se očekivanja u njemu ostvaruju izradom projekta. Nešto opširnije očekivanje od svih do sada navedenih je *Sudjelovanje u projektu ili proizvodnji od ideje do realizacije*. Detaljno se pojašnjava znanje koje učenik treba steći prilikom izrade i provedbe nekog projekta poput procjene materijalnih troškova, mogućnosti plasmana proizvoda na tržištu, itd. Također, navode se i vještine i stavovi koje bi učenik trebao pritom razviti poput sudjelovanja u timskoj realizaciji projekta ili proizvodnje te odgovornog i racionalnog odnošenja prema resursima kojima raspolaže. Preporuke za ostvarivanje ovog očekivanja ne razlikuju se bitno od onih iz drugih ciklusa. Drugo odgojno-obrazovno očekivanje u ovom ciklusu je *Upravljanje osobnim financijama i prepoznavanje tijeka novca*. U ovom očekivanju nisu navedene preporuke za ostvarivanje očekivanja, dok je nešto detaljnije opisano područje znanja koje učenik treba razviti (MZO, 2019).

Sljedeća dva ciklusa odnose se na 1. i 2. razred četverogodišnjega, odnosno 1. razred trogodišnjega srednjoškolskog obrazovanja te na 3. i 4. razred četverogodišnjega, odnosno 2. i 3. razred trogodišnjega srednjoškolskog obrazovanja (MZO, 2019). Međutim, zbog manjeg značaja dijela kurikuluma koji se odnosi na srednje škole za ovo istraživanje, neće se detaljnije obrađivati.

3.4. Uloga obrazovnih politika u razvijanju financijske pismenosti učenika

Nacionalna istraživanja pokazuju da mladi imaju među najnižim razinama financijske pismenosti. To se očituje kroz njihov manjak sposobnosti odabira pravih financijskih proizvoda te često nedostatak interesa za provođenje zdravog financijskog planiranja. Čak i od rane dobi, djeca trebaju razviti vještine koje će im pomoći u odabiru između

različitih karijernih i obrazovnih opcija te upravljati bilo kojim raspoloživim sredstvima koje imaju, bilo da se radi o džeparcu ili poslovima na pola radnog vremena. Ta sredstva mogu uključivati korištenje štednih računa ili bankovnih kartica (OECD, n.d.).

PISA je kontinuirani program koji pruža uvide za obrazovne politike i praksu te pomaže u praćenju trendova u usvajanju znanja i vještina učenika u različitim zemljama i unutar različitih demografskih podgrupa u svakoj zemlji. PISA rezultati otkrivaju što je moguće u obrazovanju prikazujući što učenici u sustavima s najboljim rezultatima i najbržim napretkom mogu postići. Dobiveni nalazi omogućuju donositeljima politika diljem svijeta da procijene znanje i vještine učenika u vlastitim zemljama u usporedbi s drugim zemljama, postavljaju ciljeve politika prema mjerljivim ciljevima postignutim u drugim obrazovnim sustavima i uče iz politika i praksi primijenjenih drugdje. Iako PISA ne može identificirati uzročno-posljedične odnose između politika, odnosno praksi i učeničkih rezultata, može pokazati edukatorima, donositeljima politika i zainteresiranoj javnosti kako su obrazovni sustavi slični i različiti te što to znači za učenike (OECD, 2014). Istraživanja u području financijske pismenosti provedena su 2012., 2015. i 2018. godine.

Razvoj financijske pismenosti je kontinuirani proces koji može započeti još u ranim godinama obrazovanja. Uključivanje financijskog obrazovanja u školske kurikule može pružiti osnove financijske pismenosti mladim ljudima. Ministri financija na Ministarskom sastanku Azijsko-pacifičke ekonomske suradnje (APEC) 2012. godine usvojili su izjavu o politici kojom se priznaje važnost financijskog obrazovanja u školama i potiču članice APEC-a da koriste OECD-ova načela na visokoj razini o nacionalnim strategijama za financijsko obrazovanje, Smjernice za Financijsko obrazovanje u školama i druge metodologije i alate. Izjava također potiče zemlje APEC-a da razmotre sudjelovanje u Programu mjerenja financijske pismenosti za ocjenjivanje međunarodnih učenika – PISA (OECD, n.d.).

Za mnoge zemlje i dalje je nužno promovirati jednakost s puno većom hitnošću. Dok će se učenici iz imućnih obitelji često uspjeti probiti do uspjeha u životu, oni iz nepovoljnijih obitelji obično imaju samo jednu priliku u životu, a to je izvanredan učitelj i dobra škola. Ako propuste tu priliku, kasnije prilike za obrazovanje često će pojačati, umjesto da umanje, početne razlike u rezultatima učenja (OECD, 2020b).

Postizanje veće jednakosti u obrazovanju ne samo da je imperativ socijalne pravde, već je i način za učinkovitije korištenje resursa, povećanje opskrbe vještinama koje potiču gospodarski rast te promicanje društvene kohezije. Za one s pravim znanjem i vještinama, digitalizacija i globalizacija su oslobađajući i uzbudljivi, a za one koji su nedovoljno pripremljeni, ovi trendovi mogu značiti ranjiv i nesiguran rad te život s malo izgleda. Naše ekonomije su povezane globalnim lancima informacija i dobara, ali također su sve više koncentrirane u središtima gdje se može izgraditi i obnoviti komparativna prednost. To čini distribuciju znanja i bogatstva ključnom, a to je moguće samo putem distribucije obrazovnih prilika (OECD, 2020b).

U više od polovine zemalja i gospodarstava koja sudjeluju u programu PISA, ravnatelji u nepovoljnim školama značajno su češće nego u povoljnijim školama izvještavali da sposobnost njihove škole za pružanje nastave ograničava nedostatak ili nedostatnost obrazovnog materijala, a u 31 zemlji i gospodarstvu, ravnatelji u nepovoljnim školama češće su izvještavali, nego u povoljnijim školama, da nedostatak nastavnog osoblja ometa nastavu. U tim sustavima, učenici se suočavaju s dvostrukim izazovom: jednim koje dolazi iz njihovog obiteljskog okruženja, a drugim koje stvara školski sustav. Mogu postojati brojni razlozi zašto neki učenici postižu bolje rezultate od drugih, ali te razlike u rezultatima nikada ne bi smjele biti povezane sa socijalnom pozadinom učenika i škola (OECD, 2020b).

4. Metodologija istraživanja

4.1. Problem i cilj istraživanja

U suvremenom društvu, financijska pismenost postala je neophodna vještina koja omogućuje pojedincima da donose informirane financijske odluke i uspješno se nose s izazovima svakodnevnog života. Roditelji su najčešće primarni izvor informacija vezanih uz financije jer djeca pretežno uče na primjeru svoje obitelji i okoline te njihovog odnosa s financijama. Međutim, nema svaka obitelj povoljnu financijsku situaciju te nemaju ni svi roditelji jednako znanje i mogućnosti pružiti djeci primjereno znanje i vještine. Vrlo je važno da djeca takve informacije dobiju i iz drugih izvora kako bi bilo što manje

neravnopravnosti vezanih uz nečiju financijsku situaciju. Uz brojne organizacije koje se bave promicanjem financijske pismenosti, obrazovni sustav ima ključnu ulogu u razvijanju financijske pismenosti djece i mladih ljudi, a nastavnici imaju mogućnost pružiti učenicima osnovne financijske koncepte, vještine i vrijednosti. U Hrvatskoj, financijska pismenost integrirana je u nastavni plan i program kao dio kurikuluma međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“. Međutim, nameće se pitanje kakve su mogućnosti i uopće volja provedbe navedenog kurikuluma u školi te jesu li nastavnici pripremljeni na njegovo provođenje. Cilj ovog istraživanja je *ispitati ulogu i kompetencije, odnosno znanje, stavove i vještine nastavnika osnovnih škola u unapređenju financijske pismenosti učenika*. Iz ovog cilja proizlaze sljedeća istraživačka pitanja:

(STAVOVI) Koji su stavovi nastavnika osnovnih škola o važnosti poučavanja i učenja financijske pismenosti?

(ZNANJE) U kojoj mjeri su nastavnici osnovnih škola upoznati s konceptom financijske pismenosti, međupredmetnom temom „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ i domenom „Ekonomska i financijska pismenost“?

(ULOGA) Kako nastavnici osnovnih škola percipiraju svoju ulogu u unapređenju financijske pismenosti učenika, odnosno smatraju li se kompetentnima za poučavanje financijske pismenosti?

(VJEŠTINE) Na koji način nastavnici osnovnih škola implementiraju međupredmetnu temu „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“, odnosno koje metode, strategije i aktivnosti koriste kako bi ostvarili odgojno-obrazovna očekivanja iz domene „Ekonomska i financijska pismenost“?

4.2. Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja čini 13 nastavnika različitih osnovnih škola u gradu Zagrebu. Uzorak nije probabilistički, već namjeran odabir nastavnika koji predstavljaju populaciju koja se nastoji upoznati kroz ovo istraživanje (Milas, 2009). Iako kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo postoji i za srednje škole, odlučeno je fokusirati se na nastavnike

osnovnih škola iz razloga dubljeg istraživanja početnog razdoblja obrazovanja. To omogućuje bolje razumijevanje načina na koji se financijska pismenost uvodi i razvija od samih temelja obrazovanja. Također, odabir nastavnika iz različitih osnovnih škola omogućuje dobivanje šireg uvida u raznolikost pristupa i iskustava vezanih uz financijsku pismenost. Jedini preduvjet bilo je iskustvo rada kao nastavnik u osnovnoj školi, bez obzira na iskustvo u provođenju međupredmetne teme Poduzetništvo.

Iako se ispituje i poznavanje same teme, najviše se pažnje pridavalo tome kako nastavnici percipiraju svoju ulogu i kompetencije vezane uz općeniti pojam financijske pismenosti. “Broj ispitanika u pravilu nije unaprijed određen, već se prilagođava nadolazećim podacima. Razgovori se obavljaju sve do trenutka dok se ne iscrpi izučavana tema, odnosno tako dugo dok se razmišljanja u razgovorima ne počnu ponavljati” (Milas, 2009, 587). Nedostatak ovog istraživanja je u tome što do navedene pojave nije došlo zbog manjka interesa nastavnika za sudjelovanje u njemu stoga je i broj ispitanika manji od onog koji bi trebao biti da bi došlo do zasićenja odgovora. Međutim, moglo se primijetiti ponavljanje određenih odgovora, čak i na manjem broju ispitanika.

4.3. Postupak prikupljanja podataka

U ovom istraživanju primijenjena je kvalitativna metodologija. „Denzin i Lincoln (1994), urednici sveobuhvatnog priručnika kvalitativne metodologije odredili su kvalitativno istraživanje kao višemetodski pristup koji počiva na tumačenju subjektivnih pojava...kvalitativni pristup proučava fenomene u njihovu prirodnom okruženju, nastojeći im dati smisao i protumačiti ih sukladno značenju koje im pridaju ljudi“ (prema Milas, 2009, 571). Kvalitativna metodologija primjerena je istraživanjima u kojima se pruža detaljan opis neke pojave, stvara osnova za neku novu teoriju ili se samo želi produbiti i proširiti spoznaja o izučavanoj pojavi (Milas, 2009).

Podaci su prikupljeni metodom dubinskog polustrukturiranog intervjua. Osnovni princip dubinskog intervjua leži u heurističkom pristupu, što uključuje istraživanje novih spoznaja, razvoj konceptualnih ideja i istraživačkih pretpostavki s ciljem boljeg razumijevanja unutarnjih procesa razmišljanja i osjećaja pojedinaca vezanih za određenu

temu (Milas, 2009). Osnovna svrha ovog tipa intervjua leži u poticanju sudionika da samoinicijativno izraze svoje stavove, razmišljanja i osjećaje te da obrazlože motive svog djelovanja u vezi s problematikom postavljenom u istraživanju (Halmi, 2005).

U ovom istraživanju korišten je set pitanja podijeljenih na četiri cjeline (Prilog 1). Pitanja postavljena ispitanicima nastala su detaljnijom razradom istraživačkih pitanja koja su inicijalno podijeljena na četiri područja. Nastojala se prvenstveno istražiti uloga nastavnika u razvoju financijske pismenosti učenika stoga se jedan set pitanja odnosio na percepciju vlastite uloge nastavnika u navedenom procesu. Također, nastojala se istražiti pripremljenost, odnosno kompetencije nastavnika za provođenje financijske pismenosti u nastavi što je podijeljeno na područja znanje, vještine i stavovi. Pretpostavka je bila kako nisu svi nastavnici upoznati s financijskom pismenošću s obzirom da se provodi u obliku međupredmetne teme u školama, ali nastojalo se istražiti kolika je upoznatost nastavnika s kurikulumom međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ i njezinom domenom „Ekonomska i financijska pismenost“, dok se u području vještina istraživala primjena navedenih znanja traženjem primjera iz nastave. Pitanja iz područja stavova nastojala su istražiti stavove nastavnika i njihovu percepciju o važnosti poučavanja financijske pismenosti u školama te su najčešće postavljana na početku intervjua.

“Za razliku od standardiziranog intervjua, u kojem se točno zna što se želi istražiti pa se ispitanike vodi uvijek u istom smjeru, dubinski intervju usredotočen je uglavnom na otvaranje novih perspektiva i stjecanje potpunijeg uvida u dotad nedovoljno istraženom području, tako da uobičajeni znanstveni cilj prikupljanja podataka za statističku obradu biva zamijenjen naporom oko stvaranja novih pretpostavki i ideja” (Milas, 2009, 586). Na tragu toga, pitanja su bila otvorenog tipa, odnosno, sudionici su bili poticani na razgovor te iznošenje vlastitog iskustva i van okvira pitanja ukoliko su ga smatrali relevantnim za temu. Također, svaki intervju proveden je individualno sa svakim ispitanikom kako bi se osigurala anonimnost, ali i veća otvorenost ispitanika prema davanju iskrenih i opširnih odgovora.

4.4. Način provođenja istraživanja

Pri izradi teorijskog okvira već su se pojavljivala neka istraživačka pitanja za koja se najprimjerenijom činila kvalitativna metoda istraživanja kao forma empirijskog dijela rada. Nakon određenja cilja istraživanja, definirana su istraživačka pitanja koja su se odnosila na četiri područja koja su trebala biti ispitana: stavove, znanja, ulogu i vještine, i služila su kao temelj za sastavljanje pitanja za intervju. Istraživanje je provedeno tijekom lipnja i srpnja 2023. godine metodom dubinskog polustrukturiranog intervjua. Prije same provedbe intervjua, svaki ispitanik dobio je osnovne informacije o istraživanju putem informativnog letka (Prilog 2). Ukoliko su pristali na istraživanje, bilo je potrebno potpisati suglasnost za sudjelovanje (Prilog 3) kojom su potvrdili svoje sudjelovanje te upoznatost sa svim podacima iz informativnog pisma. S obzirom da je istraživanje provedeno pred kraj školske godine, prije samog dogovora termina, ispitanici su imali mogućnost izbora između intervjua uživo ili putem mobilnog telefona, odnosno video-poziva. Telefonski je provedeno 10 intervjua, a 3 putem video-poziva. Svaki intervju se odvijao individualno te je sniman diktafonom zbog transkripcije i analize rezultata s čime su svi sudionici bili upoznati. Radi zadržavanja anonimnosti sudionika, tijekom transkripcije i u rezultatima umjesto njihovog imena i prezimena stoji brojeva oznaka uz slovo S koja označava riječ sudionik, npr. S4, S5, itd. Transkripti će biti uništeni nakon obrane diplomskog rada.

4.5. Postupak analize podataka

Iako postoje opća načela kvalitativne analize, ta načela su znatno fleksibilnija u usporedbi s kvantitativnom analizom. Čak i kada se koristi ista metoda, nije zajamčeno da će različiti istraživači doći do potpuno usklađenih zaključaka. Unatoč tome, važno je napomenuti da analiza podataka nije proizvoljna. S obzirom na obilježja riječi u usporedbi s brojevima, njihova višeznačnost često može dovesti do različitih interpretacija (Halmi, 2005). “Svi analitički postupci temelje se uglavnom na zajedničkom nizu koraka koji obuhvaćaju početno kodiranje, preslagivanje i razvrstavanje podataka, uočavanje sličnosti i njihovo izdvajanje te naposljetku izvođenje zaključaka na temelju konzistentnih obrazaca” (Halmi, 2005, 582).

Unatoč raznolikostima, kvalitativne analitičke metode, posebno one koje su najčešće korištene, dijele određene zajedničke komponente. Neke od njih su identifikacija kodova koji odražavaju zabilješke iz opažanja ili intervjua, bilježenje misli ili primjedbi uz rubove stranica te sistematski pregled podataka radi otkrivanja zajedničkih elemenata, povezanosti između varijabli, obrazaca ili tema. Također, zajedničke komponente su identifikacija i izdvajanje tih obrazaca, povezanosti i redovitosti, praćeno njihovom provjerom u kasnijim fazama istraživanja, postupna sinteza manjeg broja općenitih zaključaka koji mogu pomoći objasniti konzistentnost pronađenu u podacima te povezivanje ovih općih zaključaka s postojećim znanjem, teorijama i konceptima kako bi se stvorio kontekst i dublje razumijevanje (Miles i Huberman, 1994, prema Milas, 2009).

Prvi korak u analizi podataka bio je preslušavanje audio zapisa intervjua te njihova transkripcija. Drugi korak bio je čitanje transkripata po nekoliko puta te vođenje bilješki, već su se u tom koraku mogle primijetiti poveznice, ali i razlike u odgovorima. Nakon iščitavanja, odgovori su svrstani u kategorije koje su bile unaprijed određene i prema kojima su se slagala pitanja za intervju. Nastojalo se bolje razumjeti stavove nastavnika prema financijskoj pismenosti te kako oni procjenjuju svoje znanje, ulogu i vještine u tom području, stoga su odgovori i svrstani u te četiri kategorije. Svaka ta kategorija sadržavala je nekoliko pitanja u protokolu intervjua (Prilog 1). U prvoj kategoriji ispitivali su se stavovi nastavnika osnovnih škola o važnosti poučavanja i učenja financijske pismenosti u školi. U drugoj kategoriji ispitivala se upoznatost nastavnika s konceptom financijske pismenosti, međupredmetnom temom „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ i domenom „Ekonomska i financijska pismenost“ unutar nje. U trećoj kategoriji ispitivalo se kako nastavnici osnovnih škola percipiraju svoju ulogu u unapređenju financijske pismenosti učenika, odnosno smatraju li se kompetentnima za poučavanje financijske pismenosti. U četvrtoj kategoriji ispitivao se način na koji nastavnici osnovnih škola implementiraju međupredmetnu temu „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“, odnosno koje metode, strategije i aktivnosti koriste kako bi ostvarili odgojno-obrazovna očekivanja iz domene „Ekonomska i financijska pismenost“.

U prikazu odgovora na svako pitanje iz intervjua prikazuju se najvažniji rezultati, odnosno oni koji najbolje predstavljaju mišljenje ispitanika. Kao posljednji korak,

napisana je analiza tih podataka, odnosno pisani izvještaj o rezultatima u nastavku ovog rada.

4.6. Rezultati

4.6.1. Stavovi

U ovoj kategoriji ispitivali su se stavovi nastavnika osnovnih škola o važnosti poučavanja i učenja financijske pismenosti u školi. Prvo pitanje glasillo je *Smatrate li da je važno poučavati financijsku pismenost u osnovnoj školi?* Uz potpitanje zašto to smatraju važnim ili nevažnim. Na ovo pitanje svih 13 sudionika odgovara kako smatraju važnim poučavanje financijske pismenosti u osnovnoj školi. Razlozi sudionika se razlikuju, ali najčešće navedeni su učenje o vrijednosti novca, važnosti štednje i planiranju troškova zbog boljeg raspolaganja novcem kako učenici ne bi naišli na financijske poteškoće u budućnosti te kako bi razvili vještine za stvarne životne situacije, kao i odgovornost prema novcu. Troje sudionika naglašava da financijska pismenost nije dovoljno zastupljena u nastavi što smatraju greškom. Pritom se najviše izdvaja iskaz koji demantira izjavu kako djeca u nižim razredima osnovne škole nisu spremna za učenje financijske pismenosti zbog kompleksnosti pojmova jer se financijska pismenost nalazi i u puno jednostavnijim i svakodnevnim pojmovima i ne sadržava samo određene vještine, već i vrijednosti.

S6 Smatram da je to jako važno poučavati pogotovo zato što se često smatra kako su djeca u nižim razredima premlada za učenje o financijama, i možda jesu za neke složenije pojmove, ali oni često već u 1. razredu govore o tome gdje čiji roditelj radi, tko ima bolju plaću, tko ima bolju odjeću, mobitel, itd., i to koriste kako bi se ili pohvalili ili posramili nekog drugog učenika.

Jedan od sudionika odlučio je naglasiti važnost financijske pismenosti kvantificiranjem svog odgovora.

S7 Mislim da u svakom slučaju financijska pismenost nije dovoljno zastupljena u nastavi, barem ne u obveznim predmetima, iako postoji međupredmetna tema poduzetništvo. Nisam ni ja konkretno puno toga provodio, ali da, smatram je važnom jer puno ima pojmova koji su dio svakodnevnog života kojima ljudi zapravo ne znaju značenje, nekima niti ja, a kamoli djeca. Kada bi me pitali da ocijenim na skali od 1 (apsolutno nevažno) do 5 (apsolutno važno), stavio bi 5, apsolutno je važno.

Iako se svi sudionici slažu u tome da je financijska pismenost važna, u jednom iskazu sudionica naglašava kako istu ne smatra svojom odgovornošću za provođenje u nastavi.

S8 Financijska pismenost je važna, ali ne vidim ni sebe kao odgovornog niti najvažnijeg čimbenika za to kao nastavnik hrvatskog, djeca imaju i roditelje i druge koji ih odgajaju, ne vidim zašto bi ja koja već imam svoje područje još si jedan dodatan teret nagomilala, apsolutno ne vidim. Važno je, ali uz sve poslove koje imam u svom predmetu i razredu, ovo bi mi bilo previše.

Drugo pitanje u području Stavovi bilo je *Kako biste opisali Vašu percepciju o važnosti financijske pismenosti za budućnost učenika i njihovu sposobnost da postanu aktivni građani u društvu?* Ono što se moglo primijetiti već pri samom provođenju intervjua je da sudionici često ponavljaju svoj odgovor na prvo pitanje i da općenito reagiraju na to pitanje kao na ponavljanje prvog.

S9 Pa da, kao i prvo, bitno je da se djeca krenu upoznavati s financijama od malena kako bi im to postalo prirodno da što bolje novcem upravljaju kroz život, kako ne bi imali financijskih poteškoća.

S10 Više manje isto kao prvo, to im je bitno i potrebno, jedna od temeljnih životnih vještina, oni ne znaju što znači raditi i zarađivati i rasporediti to na životne troškove.

Sudionici S3, S6, S9, S10, S11, S12 i S13 navode kako je za učenike važno biti financijsku pismen kako bi znali vrijednost novca i rada te kako bi znali raspolagati svojim financijama u budućnosti.

S13 Djeci bi trebalo stvoriti predodžbu o tome koliko je potrebno mukotrpnog rada da bi se zaradilo novac, a koliko je lako potrošiti novac bez planiranja. Trebalo bi im skrenuti pažnju na to i poticati ih na racionalno korištenje džeparca.

U jednom od iskaza spominje se ne samo znanje o vrijednosti novca, već i poštivanje i razumijevanje tuđe financijske situacije.

S6 Mislim da je financijska pismenost jako važna upravo zbog ovog što sam već rekla, djeca često dođu već s nekim usvojenim vrijednostima o novcu i financijama, i mislim da je potrebno naučiti ih cijeniti ono što imaju, ali i naučiti ih da poštuju tuđu financijsku situaciju te općenito naučiti ih kako uopće dolazi do nečije financijske situacije.

Uz sve navedeno, dodatno se izdvaja iskaz koji jedini govori o uključenosti učenika u društvo, kao i važnosti utjecaja obitelji na učenikovo znanje i vrijednosti o financijama.

S12 Moraju biti uključeni u različita područja društva, tu je jako važno iz kakve obitelji potječu, neki će se morati jako potruditi da bi nešto dobili, dok će drugi to dobiti puno lakše. Nisu informirani na koji način mogu doći do financija, npr. igračke smatraju kao da dolaze samo tako, ne znaju da su njihovi roditelji radili za to. Isto tako, trebaju znati tipa ako imaju 10€ na što ih mogu potrošiti, također, naglasiti im važnost štednje. Džeparac koji učenici dobivaju danas zna biti dosta velik, da ne spominjem neku tehnologiju koju djeca koriste, ali, ako dijete ne zna kolika je vrijednost toga i zašto je važno zaraditi za nešto, to stvara problem, manje je tolerancije i više nejednakosti u društvu. Također, nastojeći napraviti što ravnopravniju i ugodniju okolinu u školi, primijetila sam koliko velik utjecaj na dijete imaju njegovi roditelji i okolina, i tek kad upoznate neke roditelje shvatite zašto dijete ima određene vrijednosti, znanja i ponašanja koje ima.

Sljedeće pitanje u ovom području ispitivalo je mišljenje nastavnika o odgovornosti poučavanja financijske pismenosti i glasilo je *Smatrate li da su nastavnici oni koji bi se*

trebali baviti ovom temom? Uz potpitanje Ili smatrate da je to odgovornost roditelja ili drugih organizacija?

Svi sudionici slažu se u odgovorima da je odgovornost na nastavniku, ali ne samo na nastavniku, već je odgovornost i na roditeljima. Ono u čemu se razlikuju je odnos odgovornosti. Sudionici S2, S7, S9 i S13 smatraju kako je odgovornost između nastavnika i roditelja podjednaka.

S2 Smatram da bi učenici trebali učiti od nastavnika osnove financijske pismenosti, a uz roditelje sabirati iskustva na tom području.

S7 Rekao bih, pomalo romantično, da bi takve teme mogle biti one u kojima bi se mogli umrežiti roditelji i učitelji.

Nitko od sudionika ne smatra kako je odgovornost nastavnika veća od odgovornosti roditelja. Sudionici S3, S6, S8, S10 i S12 smatraju kako je veća odgovornost poučavanja financijske pismenosti na roditeljima.

S3 Nastavnici bi se svakako trebali baviti ovom temom, ali uz veliki naglasak da su nastavnici samo dopuna onog što djeca nauče od svojih roditelja.

S8 Svi su odgovorni, ali najodgovorniji su roditelji jer djeca gledaju kako roditelj raspolaže s novcem i kako se ponaša, tako da će oni imati veliki utjecaj na to. U školi mi možemo neke stvari obrazložiti, ali veći utjecaj će imati roditelji jer djeca uče 'direktno' iz njihovog primjera.

Iako sudionica S12 također smatra da je veća odgovornost na roditeljima, detaljnije obrazlaže razloge svog mišljenja i navodi kako veliku ulogu imaju vrijednosti o novcu s kojima djeca već dođu u školu i da je na njih vrlo teško utjecati bez podrške roditelja.

S12 Puno puta se mi učitelji ne smijemo miješati u privatnost nečije obitelji i njihove financijske situacije. Ali na meni je odgovornost da spomenem učeniku, da negdje čuje

da je važno da zarađuje, štedi itd. Na primjer, često su se djeca na nastavi hvalila nečim što imaju kao što su slatkiši koje dobiju uz užinu, izrugujući se nekom učeniku koji to nema, također, sve slično sa odjećom, obućom, tehnologijom, što nose na izlete itd. Često se na takve neke vrijednosti teško može utjecati, ali može se kroz neke radionice doći do razumijevanja da primjerice, ako neki učenik nema najnovije tenisice, možda ih i ne želi imati jer štedi za nešto drugo, ili njegovi roditelji nemaju tu mogućnost, itd. Ali, ako djeca dođu s već usvojenim vrijednostima, učitelji mogu biti samo informativna svrha. Ako podrške s roditeljske strane nema, nažalost nema puno utjecaja dok dijete samo ne poželi biti informirano i na neki način sudjelovati u doprinosu jednakosti u društvu.

Uz nastavnike i roditelje, troje sudionika spominje i odgovornost drugih organizacija te društva općenito.

S1 Mislim da nastavnici nisu jedini koji bi se trebali brinuti za financijsku pismenost učenika, oni su dobar produžetak onog što trebaju provoditi roditelji i neke druge organizacije ili dodatno školovane osobe koje bi provodile radionice u školama.

S4 Smatram da se trebaju osigurati kvalitetna predavanja i seminari od strane stručnjaka za financije, a ne da profesori to čine. Oni mogu, kao i roditelji usmjeravati, ali ne i u potpunosti educirati.

S11 Odgovornost je i nastavnika iz vlastitih iskustva prenositi situacije, ali i cijelog društva, roditelja i drugih organizacija koje su uključene u svakodnevni život učenika, od lokalne zajednice, škole i roditelja

4.6.2. Znanje

U ovoj kategoriji ispitivala se upoznatost nastavnika s konceptom financijske pismenosti i njenim poučavanjem u osnovnoj školi. S obzirom da bi se financijska pismenost trebala provoditi u školama u okviru međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ i domenom „Ekonomska i financijska pismenost“ unutar nje, ispitivala se upoznatost nastavnika s navedenim.

Prvo pitanje glasillo je *Jeste li i u kojoj mjeri upoznati s međupredmetnom temom „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ i posebno domenom „Ekonomska i financijska pismenost“?* Odgovori su bili podijeljeni, gotovo polovina sudionika nisu uopće čuli za tu međupredmetnu temu. Sudionici S1, S3, S4, S8 i S9 navode kako nisu uopće upoznati s tim područjem kurikuluma.

S3 Nisam upoznata s međupredmetnom temom Poduzetništvo za osnovne i srednje škole, iskreno, prvi put čujem da je to dio kurikuluma.

S8 Nije me nitko upoznao niti znam gdje to mogu pronaći.

Sudionici S2, S6, S7, S10, S12 i S13 čuli su za navedenu međupredmetnu temu, ali nisu ju proučavali niti primjenjivali.

S6 Djelomično sam upoznata s kurikulumom te teme, znam da postoji i čitala sam ga, ali nisam ništa konkretno primjenjivala.

S13 Upoznata sam da postoji, pročitala jesam, ali nisam detaljno proučavala i pokušavala prilagoditi svojoj nastavi.

Samo dva sudionika smatraju kako su potpuno upoznati s temom.

S5 Upoznata sam i to je dio toga kao i svi međupredmetni dijelovi kroz druge predmete i ja obično povezujem bilo hrvatski tekst pa se ulazi u igru pa se ulazi u neka pravila pa zašto pravila pa matematika, sro, sve se može povezati.

S11 Da, jedna od međupredmetnih tema u tehničkoj kulturi (koju predaje sudionik) je poduzetništvo, odnosno financije.

U iduća dva pitanja ispitivalo se razumijevanje odgojno-obrazovnih očekivanja te smjernica navedenih u kurikulumu međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“. Pitanja su glasila *Jesu li odgojno-obrazovna očekivanja navedena u*

Kurikulumu jasna? te Jesu li smjernice navedene u Kurikulumu dovoljno jasne za njegovu provedbu? S obzirom da su odgovori na oba pitanja kod gotovo svih sudionika gotovo identični, analiza je provedena istovremeno.

Osam ispitanika na oba pitanja odgovara kako nisu dovoljno upoznati s Kurikulumom da bi odgovorili. Dvoje sudionika navodi kako su donekle upoznati sa odgojno-obrazovnim očekivanjima, kao i smjernicama, ali navode kako su vrlo apstraktni i nejasni za provedbu.

S6 Ne dovoljno, dosta je sve apstraktno opisano bez konkretnih primjera koje bi osobno mogla primijeniti u nastavi.

S13 Da, ali na vrlo površnoj i apstraktnoj razini.

Jedna sudionica navodi kako joj je baš taj manjak strukture odgovarao jer joj je pružio slobodu u samostalnom radu.

S12 Baš i nije bio potpuno jasan kurikulum, ali pasala nam je ta sloboda jer je svaka kolegica prilagodila svom razredu. Zajednički smo to razrađivale na aktivu i svatko je to provodio na način na koji misli da to treba biti. Potpuno jasne upute nisu bile. Neke kolegice su uzimale neki projekt i detaljno ga razradile, ali su uzimale primjere iz života i više samostalno to radile.

Samo sudionici S5 i S11, koji su i na prethodno pitanje odgovorili kako su u potpunosti upoznati s Kurikulumom, odgovaraju kako su im i odgojno-obrazovna očekivanja i smjernice bili jasni.

S5 (očekivanja) Potpuno jasno jer sam i prije nego je uvedeno to provodila kroz tečajeve i edukacije korak po korak, to je bilo kada oni imaju godišnje pa sam završila par tečajeva do mentorstva i tu se to jako spominjalo i sve se radi o tome.

S5 (smjernice) *Onima kojima nikada nisu to koristili niti se potrudili to koristiti niti su educirani na fakultetu niti kroz radni vijek osim ako žele malo više truda uložiti to je zapravo mrtvo slovo na papiru.*

4.6.3. Uloga

U ovoj kategoriji ispitalo se kako nastavnici osnovnih škola percipiraju svoju ulogu u unapređenju financijske pismenosti učenika, odnosno smatraju li se odgovornima i kompetentnima za poučavanje financijske pismenosti. Prvo pitanje glasillo je *Na koji način percipirate svoju ulogu u unapređenju financijske pismenosti, odnosno, što smatrate da možete doprinijeti poučavanjem navedene teme u školi?*

Najčešći odgovori bili su percepcija nastavnikove uloge kao informativne i navođenje nekih primjera iz nastave.

S9 *Mislim da je moja uloga velika u tome i da bih trebala raditi s djecom kroz nastavu, odnosno maksimalno pokušati provući kroz redovnu nastavu i teme iz financijske pismenosti, također, bilo bi vrlo korisno neke dodatne zanimljivosti pružiti djeci, kao i određene radionice vezane uz tematiku financija.*

Neki su bili specifičniji u navođenju doprinosa. S1, S2, S3 i S5 navode kako smatraju najvažnijim poticanje svijesti učenika o važnosti financija, njihovom racionalnom korištenju, ali i općenitu samu važnost bivanja financijski pismenim.

S3 *Poučavanjem navedene teme u školi mogu učenicima osvijestiti da trebaju i mogu razlikovati želje i potrebe, da se ne mora sve kupiti i da se novcem može racionalno koristiti.*

S5 *Kao prvo mogu svjesnost da opće postoji ta financijska pismenost i od prvog do četvrtog mi se bavimo različitim grafikonima, igrama i usporedbama i kroz igru djeca puno nauče.*

S7, S10 i S4 smatraju kako je financijska pismenost tema koja bi se trebala poučavati na satovima razrednika.

S4 Mogu vrlo malo, možda na satovima razrednika ako mi se da kvalitetna brošura i smjernice. Sama od sebe, ne.

Jedan od tih sudionika navodi i važnost interesa učenika za sudjelovanje u temama financijske pismenosti.

S7 Ne znam treba li se na satu razrednika provesti takve teme, ali to obično ide na inicijativu nastavnika - ja sam imao izvannastavnu aktivnost financijska pismenost jednu nastavnu godinu, ali samo su mi na jedan termin došla dva učenika, zainteresiranost je bila nikakva.

Jedna sudionica uopće ne smatra ulogu prenošenja znanja o financijama svojom, već smatra da bi samo jedan predmet predviđen za prenošenje znanja iz financijske pismenosti trebao imati tu ulogu.

S8 Moj predmet nije primjeren za predavanje financijske pismenosti, ukoliko se nešto pojavi u materijalima mogu to prenijeti, ali ne vidim neku veliku svoju ulogu u tome, smatram važnijom matematiku.

Sudionici S6, S12 i S13 navode kako smatraju svoju ulogu informativnom, ali naglašavaju kako odgovornost za ponašanje i zainteresiranost učenika ne može biti samo na nastavniku jer nisu jedini koji utječu na učenike.

S12 Ja mogu biti informativna smjernica, odnosno samo suradnik u cijelom procesu, jer ukoliko nema podrške od strane roditelja iz raznoraznih razloga (vrijeme, ne smatraju se odgovornim, itd.). Ako dijete prihvati taj model informativni možda će samo tražiti dodatne informacije i od mene i od roditelja, ali roditelji su ti koji imaju veći utjecaj i mogu dodatno djetetu proširiti znanje i iskustva. Također, ako postoji diskriminacija na temelju financija, roditelji su ti čija reakcija određuje daljnje ponašanje učenika.

S13 Smatram svoju ulogu informativnom u smislu da prenosim djeci informacije, ali nisam odgovorna za njihovu zainteresiranost i postupke. Svjesna sam koliko mi nastavnici nismo potpuno svjesni važnosti te teme jer je opterećenost našim redovnim sadržajima velika i teme poput financijske pismenosti se jedva provlače jer se ne smatraju toliko važnima.

Drugo pitanje u kategoriji Uloga ispitivalo je percepciju vlastite kompetentnosti i glasilo je *Smatrate li se kompetentnim za poučavanje financijske pismenosti? Ako ne/da, zašto?*

Sudionici S2, S3, S5, S9 i S11 smatraju se dovoljno kompetentnim za poučavanje financijske pismenosti u osnovnoj školi.

S5 Za ovo što radim se smatram dovoljno kompetentnom ali mogu reći da ja sama u životu sam puno tog morala sama naučiti i isprobati da bi to mogla provesti.

Sudionici S1, S7, S10 i S12 smatraju se djelomično kompetentnima, ali njihovi razlozi se razlikuju. Kod nekih na kompetentnost utječe razina obrazovanosti u području financija, a kod nekih razina pripreme za nastavu.

S7 Uz jako dobru pripremu smatram se kompetentnim, ali ne bih mogao bez temeljite pripreme.

S12 Djelomično se smatram kompetentnom. Smatram da bi svakom od nas dobro došlo dodatno informiranje. Ponekad isto razmišljam jesam li dovoljno kompetentna za raspolaganje svojim financijskim sredstvima. Ali isto tako ne smatram da sam toliko izvan potrebnih znanja, ali koliko su te informacije točne i iskoristive, ovisi o izvorima znanja i mogućnostima koje su mi pružene za razliku od mojih kolega, smatram da se to kod svakoga razlikuje i uvijek bi moglo bolje.

Ostalih četvero sudionika, S4, S6, S8 i S13, smatra se nedovoljno kompetentnima u području financija i smatra kako bi im svakako bilo potrebno dodatno obrazovanje kako bi mogli provoditi financijsku pismenost u školi.

S6 Ne smatram se dovoljno kompetentnom, iako neke stvari znam iz osobnog primjera, nisam nikad bila na edukaciji vezanoj uz financije kako bi mogla koristiti neke stručnije izraze ili primjere.

S8 Ne smatram se kompetentnom jer nemam ni edukaciju niti materijale za navedenu temu, po meni to nije nešto što bih samostalno trebala pretraživati da dođem do informacija, već bi to trebalo biti pripremljeno za upotrebu.

Sljedeće pitanje ispitalo je prisutnost i količinu podrške nastavnicima prilikom provođenja financijske pismenosti u školi i glasilo je *Jeste li imali podršku prilikom pripreme i uvođenja financijske pismenosti u nastavu?*

Većina sudionika nije iskusila gotovo nikakav oblik podrške. Kod sudionika S1, S6 i S13 razlog je bio manjak provođenja financijske pismenosti u školi u kojoj predaju, sudionici S7 i S10 bez obzira na provođenje teme bili su prepušteni sami sebi, dok sudionici S3, S4, S5, S8 i S9 nisu specificirali razlog zbog kojeg ne dobivaju podršku.

S6 Nisam imala nikakav oblik podrške jer se u našoj školi ne govori uopće o području financijske pismenosti.

S7 Ideja za izvannastavnu aktivnost (financijske pismenosti) je došla od roditelja, a stručna služba mi je dodijelila tu temu kao nešto što se treba odraditi, ali na kraju su došla samo dva učenika. Što se tiče edukacije nisam dobio nikakvu potporu već samo zaduženje.

S10 Sve je moja samoinicijativa, kako nađem na koju radionicu tako inače provodim međupredmetne teme, ali nitko nam nije se potrudio dati nešto.

Jedna sudionica izjavila je kako je dobila podršku pri provođenju financijske pismenosti u obliku prijedloga aktivnosti koje treba provoditi s učenicima.

Dvoje sudionika podršku je dobilo u obliku razmjene iskustva s kolegama i učenicima.

S11 Nije bilo nikakve posebne podrške, ali kroz razmjenu iskustava, primjera, mišljenja učenika, diskusija, projektnih zadataka i ostalih nastavnih sadržaja dolazi se do određene financijske pismenosti i odgovornosti prema financijama.

S12 Uglavnom bi se na aktivima dogovarali okviri i ishodi koji bi trebali biti, ali uvijek su bile razlike između nas kolega. Ali ima puno različitosti koje će utjecati na njihovo postavljanje. Nije svaki razred isti, svaka okolina, itd.

Posljednje pitanje u kategoriji Uloga ispitivalo je mišljenje nastavnika o stručnom usavršavanju u području financija te što bi nastavnicima pomoglo u pripremi i edukaciji za financijsku pismenost. Sastojalo se od dva dijela i glasilo je *Smatrate li da bi bilo korisno uvesti stručno usavršavanje vezano uz temu financijske pismenosti?* te *Postoji li još nešto što bi vam pomoglo u pripremi i edukaciji za navedenu temu?*

Gotovo svi sudionici složili su se kako bi bilo korisno uvesti stručno usavršavanje u području financija, njihovi odgovori razlikuju se u tome što bi im dodatno pomoglo u poučavanju financijske pismenosti.

S9 Apsolutno da, bilo bi jako korisno jer bez obzira na naše postojeće kompetencije koje su stečene u svakodnevnom doticaju s financijama, svakako bi bilo korisno da smo stručnije pripremljeni za taj dio nastave tako da djeci to možemo prenijeti na što bolji način za njih.

Neki od njih smatraju korisnim sudjelovanje vanjskih stručnjaka.

S3 Svakako bi bilo korisno uvesti stručno usavršavanje vezano uz temu financijske pismenosti za nastavnike svih predmeta. Možda ne bi bilo loše uključiti i vanjske stručnjake kao što su recimo banke da održe za nastavnike ali i za djecu nekakve zanimljive radionice.

Sudionici S2, S5, S6, S8, S11 i S13 smatraju potrebnim dodatne materijale i konkretne primjere koje mogu razumjeti i primijeniti u nastavi.

S5 Kao i za sve međupredmetne teme tako i za ovu smatram da treba edukacija, ali ne s gomilom podataka već realnim primjerima. Nijedna edukacija nije dobra ako vi to samo teorijski izvedete, to se mora isprobat pa čak i nastavnike educirati kakve zadatke, kroz koje predmete provesti, na koji način, pokazati, isprobati i izvesti.

S6 Apsolutno smatram da bi bilo korisno i voljela bih i sama ići na neku edukaciju gdje bih voljela dobiti konkretne materijale za rad s djecom gdje će biti mnoštvo primjera i gotovih radionica jer ne bih to znala niti imala vremena sama osmisliti.

S8 Za one koji bi trebali taj dio voditi smatram da bi trebali ići na te stručne skupove i definitivno dati udžbenik sa gotovim i detaljno razjašnjenim radionicama i da bude sve jednako na razini države, također, smatram da bi se to trebali dodatno platiti nastavnicima jer je to dodatno opterećenje.

Jedna sudionica smatra kako potreba o edukaciji ovisi o potrebama učenika. Smatra kako trenutno obrazovanje nastavnika može odgovarati određenom razredu u kojem nema mogućnosti produbljivanja znanja o financijama, dok u razredima gdje se prepoznaje potreba za dubljim znanjem, edukaciju nastavnika smatra potrebnom. Ali, naglašava kako je edukacija najpotrebnija nastavnicima u razredima gdje financije učenika predstavljaju društveni problem.

S12 Ovisi koliko u kojem razredu ima potrebe za time. Postoje učenici koji su željni dodatnih znanja i postoji mogućnost proširenja sadržaja. Ali, postoje učenici koji su već preopterećeni redovnim sadržajima, pa mislim da u takvim razredima nema velike potrebe za dodatnim edukacijama nastavnika. Također, tamo gdje je najveća potreba za intervencijom trebalo bi najviše edukacije.

4.6.4. Vještine

Posljednja kategorija koja je ispitivana odnosila se na vještine nastavnika, odnosno ispitivali su se način na koji nastavnici osnovnih škola implementiraju međupredmetnu

temu „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“, odnosno koje metode, strategije i aktivnosti koriste kako bi ostvarili odgojno-obrazovna očekivanja iz domene „Ekonomska i financijska pismenost“.

Prvim pitanjem tražilo se od nastavnika da navedu aktivnosti i projekte koje koriste u nastavi financijske pismenosti i glasilo je *Možete li podijeliti neke konkretne aktivnosti ili projekte koje ste implementirali kako biste razvijali financijsku pismenost učenika?* Potpitanje se odnosilo na izazove i postignuća prilikom implementacije navedenih aktivnosti i projekata i glasilo je *Koji su bili Vaši najveći izazovi i postignuća u tom procesu?*

Iako su neki nastavnici izjavili kako nisu upoznati s kurikulumom međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“, navodili su primjere provođenja financijske pismenosti u odgovoru na ovo pitanje, kao i kroz cijeli intervju, stoga je pretpostavka da ih je većina ovo pitanje shvatila kao općenito provođenje financijske pismenosti u nastavi, bez obzira na upoznatost s navedenim kurikulumom.

Sudionici S4, S9 i S13 ostali su pri svojoj izjavi kako nisu upoznati s kurikulumom međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ i nisi imali niti jedan primjer iz nastave.

Neki primjeri aktivnosti koje su sudionici S2, S3, S5, S10 i S11 navodili odnosili su se na konkretne zadatke računanja, učenja o valutama i vrijednosti novca.

S2 *Jedna od zanimljivijih aktivnosti bila je izrada vlastitog godišnjeg proračuna s učenicima. Najveće postignuće je bilo osvijestiti važnost štednje novca i smanjenje prekomjernog i bespotrebnog trošenja novca.*

S11 *U predmetu tehničke kulture postoje nastavne jedinice, podteme kojima se obrađuje važnost racionalnog korištenja materijala, električne energije, vode, plina, itd. Najveći izazovi su uštede u koje se učenici sami uključuju kod plaćanja kod kuće računa kako mogu doprinijeti smanjenju električnih troškova i samim time smanjenju računa.*

Uz navođenje primjera nekih aktivnosti iz nastave, jedna sudionica naglašava kako navedene aktivnosti ne bi bile toliko površne u slučaju da joj se ponudi gotov materijal za provođenje financijske pismenosti.

S8 U udžbenicima iz hrvatskog imaju tekstovi koji su uvodni tekstovi za neke teme koji se time bave pa onda prođemo kroz to, npr., bio je jedan tekst o valutama, ali su podaci zastarjeli jer se radilo o kunama, pa smo na satu počeli razgovarati o Euru, pitala sam ih kako misle da će se priviknuti, zašto je tu važna matematika, itd. Uvijek kada bi se radila o financijama dotaknuli bi ih se površno. Ako se pojavi kao dio teme ili dio teksta, naravno da ćemo o tome pričati, ali dodatno nismo ništa radili. Radili bi jedino u slučaju da mi netko da gotove materijale, jer ima puno drugih stvari koje su važnije, dok međupredmetne teme nisu prioritet.

Osim primjera vezanih uz računanje i novac, sudionici S1, S6, S7, S12 nastavu financijske pismenosti provode i u obliku rada na vrijednostima i društvenim odnosima u razredu.

S1 U svom radu s učenicima pokušavala sam im osvijestiti vrijednost novca dajući im da biraju između dviju ponuda. Učenici su govorili pozitivne i negativne strane ponuda i birali što je bolje za njih. Neki su tek tad shvatili značenje reklama i osvijestili osnovna znanja s kojima su drugi učenici bili upoznati pa su zapravo učili jedni od drugih.

S6 Nemam konkretnih primjera iz nastave, osim da nastojimo razgovarati o tome kada se pojavi neka situacija, primjerice, ako se nekog učenika zadirkuje zbog nekog materijalnog nedostatka, nastojimo razgovarati o tome kako nije u redu osuđivati na toj osnovi, kako svi vrijede bez obzira na financijsku situaciju i kako nemaju svi jednaku financijsku situaciju zbog raznih razloga, ali da nije u redu osuđivati nekoga zbog toga, ali to je vrlo teško jer učenicima s nepovoljnom financijskom situacijom nije uopće ugodno razgovarati o tome, dok ih većina već ima neke usvojene vrijednosti.

S7 Jedne godine sam imao na satu razrednika temu vezanu uz želje i potrebe pa sam tu provodio kurikulum poduzetništvo. Koristio sam „Priručnik za male poduzetnike“ kao pripremu za sat, imali smo ideju napraviti film o tome i poslati ga na neko natjecanje, ali

nismo mogli provesti jer u nastavi nismo stigli, a nakon nastave su djeca imala druge izvanastavne aktivnosti, pokušali smo u dogovoru s pedagoginjom dobiti termin za snimanje tijekom nastave, ali nismo to uspjeli.

S12 Što se tiče samih nastavnih metoda, ne pada mi trenutno ništa na pamet, ali se sjećam da smo puno radili radionice gdje bi bio problem sa učenicima gdje se u razredu jako razlikuju u financijskim situacijama. Suradivalo se sa stručnom službom, radio se sociometar da se vide bolje njihovi odnosi u razredu, radile su se različite radionice u početku da se ustanovi što učenicima smeta, a što vole, na što troše slobodno vrijeme, njihovi hobiji, itd. Najviše da se vidi njihov životni stil. Nakon toga, radilo se na radionicama čija je poruka bila, „zašto je netko jednako važan kao i ja“, „tolerancija“, „novac nije bitan“, i slično. To je znalo biti jako problematično zbog raznih obiteljskih situacija upravo zbog tih ekstremno bogatih i onih s manje mogućnosti i kako zapravo postići atmosferu da se poštuju bez obzira na socijalni status. To se najviše osjetilo kad sam radila u školama u imućnijim kvartovima u Zagrebu.

Gotovo nijedan sudionik nije odgovorio na potpitanje o izazovima i postignućima osim djelomičnih odgovora sudionika S2, S8 i S11.

Drugim pitanjem nastojali su se ispitati izazovi općenito prilikom provođenja financijske pismenosti u nastavi i glasilo je *Prema Vašem mišljenju, koji bi bili najveći izazovi u implementaciji, odnosno što bi trebalo promijeniti kako bi implementacija bila još uspješnija?*

Na ovo pitanje su gotovo svi sudionici odgovorili, bez obzira provode li financijsku pismenost u nastavi ili ne, što je i bio cilj, da se vidi njihovo mišljenje o navedenom.

S5 Ako niste ništa radili onda nemate šta promijeniti, ako radite to redovito od 1.-4. razreda onda vidite što ide, što funkcionira, a što ne funkcionira i tako zapravo razvijate vlastiti način, nitko to ne može umjesto vas napraviti.

Sudionici S1, S6, S8 i S13 izazovom smatraju manjak primjera i materijala u području financijske pismenosti.

S6 Najveći izazov meni osobno je nedostatak znanja i materijala, sve što radim, radim intuitivno i bez pripreme, jer za konkretnu pripremu ne znam ni gdje bih potražila materijale i primjere.

S8 Trebali bi postojati pripremljeni materijali ili da je to već integrirano unutar određenih predmeta tako da nastavnik ne mora o tome dodatno razmišljati. Također, kod nas postoji dosta nezadovoljstva plaćama i količinom stresa, i sve što je dodatno stvara dodatan stres.

Jedna sudionica izjavila je kako izazovom smatra zainteresiranost učenika za temu financijske pismenosti.

Dvoje sudionika najvećim izazovom smatra pripremu za nastavu financijske pismenosti.

S3 Pa smatram da nekih većih izazova ne bi bilo, bitno je samo dobro pripremiti nastavnike kroz stručna usavršavanja. Vjerujem da bi učenicima sve što je vezano uz novac bilo zanimljivo.

Jedan od sudionika najvećim izazovom smatra preopterećenost učenika i nastavnika u slučaju da financijska pismenost postane zaseban predmet, kao i manjak obrazovanja nastavnika u području financija. Također, izazovom smatra manjak praktičnog znanja prilikom poučavanja financijske pismenosti.

S7 Mislim da kao prvo ne može se dodatno opterećivati učenike, npr. financijsku pismenost zadati kao obavezan predmet, što znači da bi se neke sate trebalo rezati u nastavnom planu da se smanji broj određenih sati, a onda se pojavljuje pitanje koje. To bi povuklo problem da bi neki nastavnici imali manje sati, što bi kod nekih rezultiralo manjom plaćom, a kod nekih čak i otkazima, pa bi nastala pobuna, to je problem krutosti obrazovnog sustava, jer bi svi uveli financijsku pismenost, a nitko se ne bi odrekao nekog dijela gradiva koje možda djeci i nije toliko važno koliko je financijska pismenost. Drugi problem je nekompetentnost nastavnika jer se kroz formalno obrazovanje ništa ne dobije, mislim da se čak može kroz agenciju za odgoj i obrazovanje nešto dodatno

položiti, ali jako sam malo informiran o tome i malo tko će to polagati na svoju ruku. Također, problem je ako bi to sve ostalo na teorijskoj razini jer bi učenici mogli naučiti definicije ali falilo bi praktičnog znanja.

Jednim od većih izazova smatra se i vrijeme koje je dostupno za provođenje redovite nastave koje ne ostavlja dovoljno vremena za međupredmetne teme poput Poduzetništva te Ekonomske i financijske pismenosti.

S9 Da idem to uvoditi u nastavu, smatram da bi mi najveći izazov bila prenatrpanost gradivom kojeg je i ovako previše stoga nema dovoljno slobodnog prostora za nešto dodatno. Naravno, da učenici pokažu volju za takvom temom dalo bi se nešto ukomponirati, pogotovo primjerice na satu razrednika.

Samo jedna sudionica navodi i izazov osjetljivosti provođenja navedene teme zbog različitih financijskih situacija učenika koje se mogu pojaviti u jednom razredu.

S12 Osim utjecaja okoline i roditelja, izazov je osjetljivost te teme prema onima slabijeg socijalnog statusa gdje razgovor o takvim temama izaziva neugodne osjećaje. To se primjerice jako osjetilo u školama van Zagreba u ruralnim područjima. Često je kod takvih učenika postojala odbojnost prema takvim temama upravo iz razloga što se kod kuće o tome ne razgovara, i na sve se to gleda kao na nešto sramotno i nešto što se treba skrivati.

Posljednje pitanje u kategoriji Vještine, kao i posljednje pitanje u intervjuu, odnosilo se na količinu i način suradnje između sudionika i njihovih kolega te je glasilo *Suradujete li i kako s drugim nastavnicima u ostvarivanju odgojno-obrazovnih očekivanja definiranih u Kurikulumu?*

Sudionici S2 i S3 navode kako ne surađuje s drugim nastavnicima trenutno, ali bi voljeli ili planiraju surađivati u budućnosti.

Sudionici S1, S4, S6, S7, S8, S9, S10 i S13 navode kako uopće ne surađuju s drugim nastavnicima, najčešće zbog ne provođenja kurikuluma „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ u vlastitoj nastavi ili u nastavi kolega.

S6 Što se tiče Kurikuluma za Poduzetništvo ne surađujemo jer koliko ja znam, nitko ga ne primjenjuje, u našoj školi je puno veći naglasak na nekim drugim međupredmetnim temama koje se nameću kao važnije za naše učenike.

S8 Ne konkretno, ali primjerice znam kako kolegica iz matematike uključuje financijsku pismenost, oni su računali postotke o stopama poreza u različitim državama, na primjer, koliko iznosa nečega odlazi na porez u kojoj državi. Ne surađujemo, ali razmjenjujemo informacije.

Sudionici S5, S11 i S12 navode kako redovito surađuju s drugim kolegama u području navedenog kurikuluma.

S5 Redovito surađujemo i dajemo si međusobnu podršku, pomažemo s idejama, odlazimo jedni drugima na sat, da vidimo kako se radi, ili ako netko želi može održati sat u mojem razredu i ja kod njih, stalno se surađuje, jedino tako možemo nešto i dobiti.

S12 Da, surađivali smo na aktivima određujući zajedničke okvire, ali svatko je imao slobodu prilagoditi sadržaj učenicima u svom razredu. Kod nekih je bilo veće potrebe za takvim temama zbog situacija u razredu gdje je socijalni status stvarao probleme, dok kod nekih nije bilo potrebe za time, a čak i kod nekih kod kojih se moglo primijetiti da im je i redovan sadržaj izazovan, nisu im se davali dodatni sadržaji u većoj količini.

4.7. Rasprava

U svim navedenim odgovorima može se primijetiti kako sudionici, odnosno nastavnici financijsku pismenost smatraju važnom za budućnost učenika, ali ne smatraju se svi odgovornima za poučavanje navedenog. Gotovo svi na neki način provode financijsku pismenost u svojoj nastavi, svjesni da je to dio kurikuluma međupredmetne teme

„Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“, ili ne. Samo ih troje od 13 ostaje pri iskazima kako nisu upoznati s time i kako uopće ne provode financijsku pismenost ni u kojem obliku na nastavi. S obzirom da ih desetero barem u nekom obliku provodi navedenu temu u nastavi, iznenađuje kako ih samo troje izjavljuje da surađuje s drugim nastavnicima i samo dvoje ih tvrdi kako su upoznati s kurikulumom međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“, kao i njezinom domenom „Ekonomska i financijska pismenost“. Šestero ih tvrdi kako su čuli za navedenu međupredmetnu temu, ali nisu detaljno upoznati s njom i ne provode ju u nastavi iako bi se neke od aktivnosti koje provode mogle povezati s navedenim kurikulumom.

Veliku ulogu u dodatnom obrazovanju nastavnika u području financijske pismenosti, osim njihovog vlastitog interesa, igra i sama škola, odnosno kultura koja se razvila u školi i stav prema poučavanju financijske pismenosti. Ukoliko je taj stav kako financijska pismenost nije važna koliko i neke druge međupredmetne teme ili je stav kako je edukacija za financijsku pismenost isključivo odgovornost nastavnika, brojni nastavnici mogu biti obeshrabreni za istraživanje i obrazovanje u tom području, a time i prenošenje tog znanja. U ovom istraživanju, 10 od 13 sudionika izjavilo je kako nisu imali podršku prilikom pripreme i uvođenja financijske pismenosti u nastavu, a troje sudionika je naglasilo kako se u njihovoj školi ona uopće ne spominje. Stav koji cijela škola ima prema financijskoj pismenosti određuje hoće li se za njeno provođenje u nastavi pronaći vremena te hoće li se osigurati materijali i pomoć nastavnicima u samom provođenju.

Jednim od najvećih izazova ispostavio se manjak materijala i razumljivih primjera za provođenje u nastavi. Iako većina sudionika izjavljuje kako su zainteresirani za dodatne edukacije u području financijske pismenosti i smatraju ih potrebnima, istovremeno se kao problem provlači količina dodatnog vremena i truda koji bi se trebao uložiti kako bi samostalno razvili određene materijale potrebne za nastavu financijske pismenosti. Također, samo jedan od sudionika informiran je kako trenutno postoje edukacije za nastavnike u području financijske pismenosti, međutim, zbog manjka interesa učenika i manjka podrške od strane škole nije se odlučio na daljnje istraživanje, odnosno pohađanje takvog tipa edukacije.

Prvim Nacionalnim strateškim okvirom financijske pismenosti potrošača (Narodne novine, 2015) određeni su pojmovi formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja

za financijsku pismenost. Informalnim obrazovanjem smatra se svaka razmjena informacija i iskustava putem vršnjaka ili roditelja. Neformalnim obrazovanjem smatraju se različiti oblici informiranja poput radionica, tečajeva, seminara i slično. Dok se za formalno obrazovanje odgovornim smatraju Ministarstvo znanosti i obrazovanja u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje koja je odgovorna za stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika. U Nacionalnom strateškom okviru financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2021. do 2026. godine (Narodne novine, 2021a) navodi se kako neformalno obrazovanje mogu provoditi financijske institucije, strukovna udruženja, profesionalne i nevladine udruge te slične organizacije kojima odgoj i obrazovanje nisu primarna nadležnost. Također, prema istom strateškom okviru (Narodne novine, 2021a) neformalno obrazovanje trebalo bi služiti kao nadopuna i potpora formalnom obrazovanju, što se ne bi moglo reći prema iskustvima sudionika ovog istraživanja. Isto je i prepoznato u navedenom strateškom okviru gdje se navodi „Pretpostavke za financijsko obrazovanje stvorene su kroz međupredmetne teme »Građanski odgoj i obrazovanje« i »Poduzetništvo«. Međutim, kako bi teme u vezi s financijskim opismenjavanjem bile što više zastupljene u osnovnim i srednjim školama potrebno je obrazovati učitelje i pripremiti adekvatne materijale za njihovo obrazovanje“ (Narodne novine, 2021a, 8).

Iako je za provođenje edukacija nastavnika u području financijske pismenosti odgovorna Agencija za odgoj i obrazovanje, na temelju „Nacionalnog strateškog okvira financijske pismenosti potrošača“, Ministarstvo financija je osnovalo Operativnu radnu grupu koja je odgovorna za praćenje provedbe navedenog strateškog okvira i to za ciljane skupine stanovništva među kojima su djeca i mladi. Postupak je nazvan Akcijski plan za unaprjeđenje financijske pismenosti potrošača za 2021. i 2022. godinu (Narodne novine, 2021b). „Članovi Operativne radne grupe planiraju mjere i aktivnosti, provode i prate provedbu mjera i aktivnosti određenih akcijskim planom, izvještavaju Ministarstvo financija i druge članove Operativne radne grupe o provedbi mjera i aktivnosti te raspravljaju o ostalim pitanjima relevantnim za financijsku pismenost“ (Narodne novine, 2021b, 1). U samome akcijskom planu navodi se Agencija za odgoj i obrazovanje uz druge organizacije neformalnog financijskog obrazovanja (Narodne novine, 2021b). Iz akcijskog plana teško je iščitati koje su točno ciljane skupine i koji je broj sudionika, a nisu ni specificirane aktivnosti koje bi se trebale provoditi.

Samim donošenjem kurikuluma međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ i njegovom domenom „Ekonomska i financijska pismenost“ naglasila se važnost provođenja financijske pismenosti u školi na razini države. Također, navedenim kurikulumom nastojalo se pružiti nastavnicima materijale i primjere za provođenje financijske pismenosti u nastavi. Iako takav postupak pokazuje napredak u prepoznavanju važnosti financijske pismenosti, iz odgovora sudionika ovog istraživanja može se iščitati kako situacija u praksi nije tako jednostavna i može se zaključiti kako je nastavnicima potrebna podrška, upućivanje na navedeni kurikulum, čak i pojednostavljenje kurikuluma primjerima koji nisu apstraktni, već lako razumljivi i primjenjivi u nastavi. Iz svih prethodno navedenih dokumenata teško je iščitati čija je zapravo odgovornost obrazovanja nastavnika i što točno ta odgovornost podrazumijeva, zbog čega dolazi do difuzije odgovornosti među nadležnim institucijama i organizacijama, a nastavnici najčešće ostaju prepušteni samostalnom obrazovanju vezanom uz financijsku pismenost.

Bilo bi dobro svim nastavnicima pružiti dodatnu edukaciju u području financija, s čime se slažu svi sudionici ovog istraživanja. Iako bi to iziskivalo dodatan trud i vrijeme nastavnika, moguće je da bi to dodalo na važnosti teme financijske pismenosti i važnosti njenog provođenja kao i odgovornosti škole, odnosno nastavnika za provođenje navedene teme. Bez obzira što odgovornost ne bi trebala biti samo na nastavnicima, često roditelji i djetetova okolina nemaju mogućnosti obrazovanja u području financija, a učenik, osim ako se sam ne informira, neće imati priliku učiti o financijama jednako kao i učenik čija je obitelj u povoljnijoj financijskoj situaciji, što u budućnosti može dovesti do još veće nejednakosti u društvu.

Također, važno je i napomenuti kako samo troje sudionika smatra kako su za obrazovanje iz područja financijske pismenosti odgovorne organizacije i društvo, dok ih petero smatra kako je najveća odgovornost za poučavanje financijske pismenosti na roditeljima učenika. Sukladno izvještaju OECD-a (2020b), učenici s povoljnijim socioekonomskim statusom imali su pet postotnih bodova veću vjerojatnost izvještavanja da informacije dobivaju od svojih roditelja, u usporedbi s učenicima s nepovoljnijim položajem. Suprotno tome, u prosjeku u zemljama OECD-a prema istraživanju, učenici s povoljnijim socioekonomskim statusom bili su manje vjerojatni za pet postotnih bodova u odnosu na učenike s nepovoljnijim položajem da izvještavaju o dobivanju informacija o

financijskim pitanjima od nastavnika. Učenici koji dobivaju informacije o financijskim pitanjima od svojih roditelja postigli su 38 bodova više ocjenu u ocjenjivanju financijske pismenosti u usporedbi s učenicima koji takve informacije ne dobivaju od svojih roditelja (OECD, 2020b). Na tragu ovoga možemo zaključiti kako nemaju svi učenici pristup jednakim informacijama van škole, stoga je vrlo važno da te informacije dobiju kroz nastavu.

Velika se odgovornost stavlja na nastavnike za podučavanje financijske pismenosti dok se istim tim nastavnicima ne daje pritom podrška te potrebno znanje i materijali. Postavlja se pitanje, ukoliko se nastavi ovakva difuzija odgovornosti financijskog obrazovanja učenika, a učenici mogućnost informiranja o financijama možda nemaju u svojoj obitelji i okolini iz raznih razloga, hoće li to dovesti navedene učenike u nepovoljan položaj za budućnost te samo nastaviti društvenu nejednakost. Analizom ovog rada može se doći do zaključka kako je odgovornost svih odgojno-obrazovnih djelatnika, ali i organizacija i ustanova koje su uključene u odgoj i obrazovanje djece prepoznati ne samo važnost financijske pismenosti za učenike, već i važnost obrazovanja nastavnika u tom području te im pružiti podršku u procesu edukacije i implementacije financijske pismenosti u nastavu.

5. Zaključak

U suvremenom svijetu čija dinamika iz dana u dan postaje sve brža, stjecanje financijske pismenosti dobiva ključan značaj. Financijska pismenost obuhvaća sve aspekte donošenja financijskih odluka, bilo da se radi o osobnim, obiteljskim ili poslovnim potrebama. Ona pretpostavlja posjedovanje dubokog razumijevanja i vještina vezanih uz upravljanje novčanim sredstvima. To uključuje znanje o inflaciji, metodama štednje, dinamici kamatnih stopa, različitim oblicima investicija, kreditiranju, rizicima valutnog fluktuiranja te općenito o širokom spektru financijskih ugovora i raznovrsnim financijskim instrumentima (Barbić i Lučić, 2018). Uz to, rastuća složenost financijskih proizvoda, konstantne promjene u ekonomskom okruženju i brz napredak tehnologije postavljaju izazov pred pojedince da posjeduju adekvatnu razinu razumijevanja i kompetencija u navedenom području.

Sposobnost razvoja financijske pismenosti u ranoj životnoj dobi postaje ključna za uspješno upravljanje financijama, donošenje informiranih financijskih odluka i postizanje stabilnosti u budućnosti. U tom kontekstu, obrazovni sustav zauzima izuzetno važnu ulogu u izgradnji financijske pismenosti djece i mladih. U tom procesu, uloga nastavnika ističe se kao ključna, jer imaju značajnu moć oblikovanja pripremljenosti učenika za suočavanje s financijskim izazovima, ne samo u sadašnjem trenutku, već i u budućem životu.

Teorijski dio ovog rada analizira različite dimenzije financijske pismenosti te ponuđene definicije ove ključne kompetencije, a empirijski dio naglašava presudnu ulogu financijske pismenosti unutar obrazovnog okvira. Obrađena je implementacija kurikuluma usmjerenog na financijsku pismenost unutar školskog okruženja, prateći povezanost između obrazovnih politika i razvoja financijske pismenosti. U ovom kontekstu, analizirane su globalne inicijative koje promiču financijsku pismenost, isto tako osvjetljavajući specifične obrazovne strategije u primjeni unutar hrvatskog obrazovnog sustava. Posebna pozornost posvećena je kurikulumu međupredmetne teme „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ koji čini okosnicu razvoja financijske pismenosti. Detaljno se istražuje sadržaj ovog kurikuluma, s naglaskom na njegovu domenu „Ekonomska i financijska pismenost“.

Empirijski dio rada posvećen je analizi izazova vezanih uz implementaciju nastave financijske pismenosti. Odabrana je kvalitativna metodologija istraživanja. Glavni ciljevi kvalitativne analize usmjereni su uglavnom na temeljito opisivanje i tumačenje kako bi se postiglo dublje i sveobuhvatnije razumijevanje istraživane pojave. Ovaj cilj postiže se detaljnim istraživanjem iskustava sudionika, koji svojim viđenjem stvarnosti i načinima suočavanja s njom pružaju dragocjene uvide (Milas, 2009). U njemu se nastoje pružiti nove perspektive o ulozi i kompetencijama nastavnika u procesu razvijanja financijske pismenosti učenika. S obzirom na uvođenje kurikuluma za međupredmetnu temu "Poduzetništvo" u osnovne škole, istraživanje naglašava potrebu za dubljom analizom mogućnosti i kompetencija nastavnika u provođenju ovog kurikuluma.

Suština istraživanja leži u razumijevanju perspektive samih nastavnika o njihovoj ulozi, posebno u pogledu važnosti podučavanja financijske pismenosti te njihovim uvjerenjima o vlastitim sposobnostima u tom procesu. Metodologijom dubinskih intervjua,

istraživanje teži otkrivanju unutarnjih misli nastavnika kako bi se bolje razumjelo njihovo gledište na predavanje financijske pismenosti. Suprotno standardiziranom intervjuu koji ima unaprijed definirane teme za istraživanje i vodi sudionike kroz isti redoslijed pitanja, dubinski intervju je usmjeren na otvaranje novih perspektiva i pružanje dubljeg uvida u nedovoljno istraženo područje (Milas, 2009).

Uz sve navedeno, važno je spomenuti i nedostatke ovog rada. Jedan od već spomenutih je veličina uzorka. Iako u kvalitativnoj analizi nije naglasak na velikom broju sudionika, nije došlo do velike količine ponavljanja, odnosno zasićenja odgovora. „Strauss i Corbin (1990) nazivaju tu pojavu teorijskim zasićenjem, koje, među ostalim, definiraju i kao nepojavljivanje novih ili značajnih podataka“ (prema Milas, 2009, 587). Stoga se pretpostavlja kako postoji još uvida koji nisu istraženi. Također, veće uvide je moglo pružiti uzimanje u obzir područja u kojem škola djeluje, odnosno, uzeti u obzir nalazi li se škola u ruralnom ili urbanom području. Iskustvo autorice, odnosno neiskustvo, također je igralo ulogu. Dodatnim i pravovremenim potpitanjima mogao se dobiti još veći uvid u razmišljanje i iskustvo sudionika. Također, količina pronađene i navedene literature u teorijskom dijelu mogla je biti proširena i dati dodatna područja za ispitivanje, ali i razumijevanje rezultata. Iako je literatura vezana uz obrazovanje nastavnika u području financijske pismenosti vrlo siromašna. Uzimajući to u obzir, važno je napomenuti i doprinose ovog rada.

Kroz sve navedene segmente, cilj ovog rada je doprinijeti dubljem razumijevanju značaja te ključne uloge koju nastavnici imaju u razvoju financijske pismenosti kod učenika, doprinoseći pritom razumijevanju njihovih stavova i kompetencija. S obzirom na ograničen obim dostupne literature u ovom području, empirijsko istraživanje teži pružiti dublje uvide i razmišljanja o provođenju nastave financijske pismenosti iz perspektive nastavnika. Također, nalazi ovog istraživanja pokazuju potrebnu za daljnjim istraživanjima koja će obogatiti polje financijske pismenosti u obrazovnom kontekstu, a time i otvoriti prostor za veću potporu nastavnicima i školama u njezinom provođenju.

6. Literatura

1. Barbić, D., Filipović J. i Brečić R. (2018) *Financijska pismenost i socijalizacija djece kao potrošača*. Zagreb: Ekonomski fakultet.
2. Barbić, D. i Lučić, A. (2018) *Financijska pismenost i odgovorna potrošnja u svakodnevnom životu*. Zagreb: Narodne novine.
3. Barbić, D., Erceg, N., Lučić, A. (2020) *Financial socialization of children : using education to encourage lifetime saving*. Zagreb : Ekonomski fakultet.
4. Halimi, A. (2005) *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap.
5. Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (2020) *Brošura: financijska pismenost*. [online] Dostupno na: <https://www.hanfa.hr/media/1459/fin-pismenost-bro%C5%A1ura.pdf> [20. lipnja 2023.]
6. Mason, C. L. J., Wilson, R. M. S. (2000) Conceptualising financial literacy. *Loughborough University* [online] 2000 (7) Dostupno na: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=59ac53ed0ea172835bcc46da166d4f0986dae3fc> [22. svibnja 2023.]
7. Milas, G. (2009) *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada slap.
8. Ministarstvo financija Republike Hrvatske (2023) *Predstavljanje rezultata istraživanja financijske i digitalne pismenosti stanovništva 2023*. [online] Dostupno na: <https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/financijska-trzista-i-financijska-pismenost/financijska-pismenost-potrosaca/financijska-pismenost-potrosaca-novosti/3258> [06. srpnja 2023.]
9. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske (2018) *Financijska pismenost je, kao i zdrava prehrana, temelj za kvalitetniji život*. [online] Dostupno na: <https://mzo.gov.hr/vijesti/financijska-pismenost-je-kao-i-zdrava-prehrana-temelj-za-kvalitetniji-zivot/1285> [06. lipnja 2023.]
10. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske (2019) *Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole*. [online] Dostupno na: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/medjupredmetne-teme/kurikulum-medjupredmetne-teme-poduzetnistvo-za-osnovne-i-srednje-skole/3857> [17. studenog 2022.]
11. Narodne novine (2015) *Zaključak Vlade Republike Hrvatske o prihvaćanju Nacionalnog strateškog okvira financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine*. Zagreb: Narodne novine d.d., NN 11/2015 (224).
12. Narodne novine (2019) *Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Poduzetništvo za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Narodne novine d.d., NN 7/2019 (157).
13. Narodne novine (2021a) *Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2021. do 2026. godine*. Zagreb: Narodne novine d.d., NN 68/2021 (1316).
14. Narodne novine (2021b) *Akcijski plan za unaprjeđenje financijske pismenosti potrošača za 2021. i 2022. godinu*. Zagreb: Narodne novine d.d., NN 68/2021 (1317).
15. OECD, *Financial Education*. [online] Dostupno na: <https://www.oecd.org/financial/education/> [14. ožujka 2023.]

16. OECD (2005) *Improving Financial Literacy: analysis of issues and policies*. [online] Dostupno na: https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/improving-financial-literacy_9789264012578-en#page2 [14. ožujka 2023.]
17. OECD (2014) *PISA 2012 Results: Students and Money: Financial Literacy Skills for the 21st Century*. OECD Publishing. [online] Dostupno na: <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/oecd-pisa-financial-literacy-assessment.htm> [10. svibnja 2023.]
18. OECD (2018) *OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion*. [online] Dostupno na: <https://www.oecd.org/financial/education/2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf> [15. ožujka 2023.]
19. OECD (2020a) *OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy*. [online] Dostupno na: www.oecd.org/financial/education/launch-of-the-oecd-international-financial-literacy-survey-report.htm [12. travnja 2023.]
20. OECD (2020b) *PISA 2018 Results (Volume IV): Are Students Smart about Money?* OECD Publishing: Pariz. [online] Dostupno na: <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/oecd-pisa-financial-literacy-assessment.htm> [19. lipnja 2023.]
21. OECD (2023a) *75th anniversary of the creation of the OEEC*. [online] Dostupno na: <https://www.oecd.org/about/history/oee/> [10. svibnja 2023.]
22. OECD (2023b) *OECD International Network On Financial Education , An Overview*. [online] Dostupno na: <https://www.oecd.org/financial/education/oecd-international-network-on-financial-education.htm> [10. svibnja 2023.]
23. Štedopis, Institut za financijsko obrazovanje (2022) *Djeca moraju naučiti upravljati novcem*. [online] Dostupno na: <https://www.stedopis.hr/financijska-pismenost-u-mojoj-skoli/> [06. lipnja 2023.]

7. Prilozi

7.1. Prilog 1

Protokol intervjua:

U prvom dijelu ispitat će se stavovi nastavnika osnovnih škola o važnosti poučavanja i učenja financijske pismenosti u školi.

1. Smatrate li da je važno poučavati financijsku pismenost u osnovnoj školi? Ako ne/da, zašto?
2. Kako biste opisali Vašu percepciju o važnosti financijske pismenosti za budućnost učenika i njihovu sposobnost da postanu aktivni građani u društvu?
3. Smatrate li da su nastavnici oni koji bi se trebali baviti ovom temom? Ili smatrate da je to odgovornost roditelja ili drugih organizacija?

U drugom dijelu ispitat će se upoznatost nastavnika s konceptom financijske pismenosti, međupredmetnom temom „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ i domenom „Ekonomska i financijska pismenost“.

1. Jeste li i u kojoj mjeri upoznati s međupredmetnom temom „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“ i posebno domenom „Ekonomska i financijska pismenost“?
2. Jesu li Vam odgojno-obrazovna očekivanja navedena u Kurikulumu međupredmetne teme jasna?
3. Jesu li smjernice navedene u Kurikulumu međupredmetne teme dovoljno jasne za njegovu provedbu?

U trećem dijelu ispitat će se kako nastavnici osnovnih škola percipiraju svoju ulogu u unapređenju financijske pismenosti učenika, odnosno smatraju li se kompetentnima za poučavanje financijske pismenosti.

1. Na koji način percipirate svoju ulogu u unapređenju financijske pismenosti, odnosno, što smatrate da možete doprinijeti poučavanjem navedene teme u školi?
2. Smatrate li se kompetentnim za poučavanje financijske pismenosti? Ako ne/da, zašto?
3. Jeste li imali podršku prilikom pripreme i uvođenja financijske pismenosti u nastavu?
4. Smatrate li da bi bilo korisno uvesti stručno usavršavanje vezano uz temu financijske pismenosti? Postoji li još nešto što bi vam pomoglo u pripremi i edukaciji za navedenu temu?

U četvrtom dijelu ispitat će se način na koji nastavnici osnovnih škola implementiraju međupredmetnu temu „Poduzetništvo za osnovne i srednje škole“, odnosno koje metode, strategije i aktivnosti koriste kako bi ostvarili odgojno-obrazovna očekivanja iz domene „Ekonomska i financijska pismenost“.

1. Možete li podijeliti neke konkretne aktivnosti ili projekte koje ste implementirali kako biste razvijali financijsku pismenost učenika? Koji su bili Vaši najveći izazovi i postignuća u tom procesu?
2. Prema Vašem mišljenju, koji bi bili najveći izazovi u implementaciji, odnosno što bi trebalo promijeniti kako bi implementacija bila još uspješnija?
3. Suradujete li i kako s drugim nastavnicima u ostvarivanju odgojno-obrazovnih očekivanja definiranih u Kurikulumu?

7.2. Prilog 2

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za pedagogiju

Ivana Lučića 3

10 000 Zagreb

INFORMATIVNO PISMO

Ovim informativnim pismom ispitanike se obavještava o cilju i načinu provedbe istraživanja u svrhu izrade diplomskog rada studentice Mije Čorak pod naslovom „Uloga i kompetencije nastavnika u unapređenju financijske pismenosti učenika“ pod mentorstvom dr. sc. Ružice Jurčević.

Cilj istraživanja je ispitati ulogu i kompetencije (znanje, stavove i vještine) nastavnika osnovnih škola u unapređenju financijske pismenosti učenika.

Prilikom provedbe istraživanja koristiti će se metoda intervjua. Intervjui će biti snimati diktafonom, a audio zapisi biti će korišteni isključivo u svrhu pisanja diplomskog rada. Pristup audio zapisima imati će studentica i mentorica. Transkripti audio zapisa biti će čuvani na osobnom računalu studentice te uništeni nakon obrane diplomskog rada. Poneki dijelovi intervjua biti će citirani ili parafrazirani u analizi rezultata uz poštivanje Vaše anonimnosti. Sudjelovanje u ovom istraživanju je dobrovoljno te možete odustati u bilo kojem trenutku. Ukoliko ćete imati pitanja u vezi istraživanja ili njegovih rezultata, možete me kontaktirati putem mail-a na adresu: mcorak222@gmail.com.

7.3. Prilog 3

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za pedagogiju

Ivana Lučića 3

10 000 Zagreb

Naziv istraživanja: Uloga i kompetencije nastavnika u unapređenju financijske pismenosti učenika

Istraživač/ica: Mia Čorak

SUGLASNOST ZA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU

Svojim potpisom **izražavam svoj pristanak za sudjelovanje u istraživanju i potvrđujem da sam**

putem Informativnog pisma obaviješten(a):

- o svrsi, cilju i postupcima istraživanja
- da je moje sudjelovanje u potpunosti dobrovoljno te da imam pravo odustati u bilo kojem trenutku
- o anonimnosti svoga sudjelovanja
- o načinima pohranjivanja i čuvanja podataka
- o kontaktu osobe kojoj se mogu obratiti s pitanjima vezanim za istraživanje

Mjesto: _____

Datum: _____

Ime i prezime: _____

Vlastoruční potpis: _____